

De Amerikaanse schrijver, filosoof en boswachter **Aldo Leopold** schonk de wereld de term 'thinking like a mountain'. In 1949 verscheen zijn non-fictieboek *A Sand County Almanac: And Sketches Here and There*. Als beginnende jager bereikte hij een neergeschoten wolf op tijd om te zien hoe "dat woeste groene vuur doofde in haar ogen. Ik realiseerde me op dat moment en voor altijd dat in die ogen voor mij iets nieuws school – iets wat alleen zij en de berg kende." Leopold moedigde vanaf dat moment mensen aan om de wereld te beschouwen als één ecosysteem, waarvan alles en iedereen deel uitmaakt. Het leven op aarde is gebaat bij een delicat evenwicht. Je kunt er alleen maar over nadenken vanuit het besef van onderlinge verbondenheid.

De kracht van een korrel zand

The strength of a grain of sand

René Molenaar

Wethouder kunst & cultuur, onderwijs, recreatie and toerisme, gemeente Veere
Alderman for art & culture, education, recreation and tourism, municipality of Veere

Op een warme nazomeravond geniet ik van het uitzicht vanaf het hoogste duin van Nederland, in Dishoek. Als een oranje bal zakt de zon in een spiegelgladde zee. Een containerschip vaart voorbij. Meeuwen komen krijsend aanvliegen en in de verte zie ik nog net de Belgische kust. Deze rand van Walcheren is voor mij even het paradijselijke middelpunt van de wereld.

Ik kijk omlaag en zie zand. Langzaam laat ik de zandkorrels door mijn handen glijden. Er vormt zich een klein hoopje aan mijn voeten - het begin van een nieuw duin. Het hoopje verdwijnt zodra ik erop ga staan. Dat geldt gelukkig niet voor het duin van Dishoek - dat ligt er al eeuwen. Het is onbedreigd, toch?

Walcheren is gevormd door natuurlijke krachten. Mensen brachten het landschap in cultuur. Eeuwen geleden bepaalde het zoute water al waar wel en waar niet gewoond kon worden, eetbare gewassen konden groeien, wegen konden worden aangelegd en huizen gebouwd. Dit samenspel tussen natuur en mens vormt onze delta tot op de dag van vandaag. Hoe zal dit landschap er over 100 jaar uitzien? Bestaat deze hoge duintop dan nog wel, als het waar is dat de zeespiegel een meter zal stijgen? Of wordt Dishoek het volgende verdrongen land? Dit soort vragen vervullen me met zorgen, maar ook met vertrouwen. Als we met de natuur samenwerken, ontstaan er ook weer nieuwe kansen.

Wat heeft onze manier van leven te maken met de huidige klimaatveranderingen? Hoe kunnen we daarmee omgaan? Moeten we doorgaan met ons voedsel van ver te halen of is dit vruchtbare gebied – land en zee - in staat alle bewoners te voeden? Kunnen water, wind en zon volledig voorzien in onze energiebehoeften en hoe dan? Hoe bouwen we slim met hernieuwbare materialen? Komt elk mens tot zijn recht in deze toekomstige samenleving, of valt een deel buiten de boot, zoals nu? En als we een nieuwe balans vinden tussen natuur, cultuur en economie, komen de toeristen dan nog wel? Of komen ze dan juist vaker? Indringende vragen flitsen voorbij, de antwoorden hebben we nog niet.

Die antwoorden zijn wel nodig. Daarom werken gemeente Veere en University College Roosevelt (UCR) sinds dit jaar samen. We kijken met wetenschappers, kunstenaars, getalenteerde studenten, bestuurders en ambtenaren naar de toekomst van ons woon- en werkgebied. Samen zien en weten we meer. En leggen we de vinger op de belangrijkste vraagstukken van deze unieke delta.

Iedereen die woont of werkt op Walcheren is ervaringsdeskundige als het gaat om thema's als gastvrijheid en kwaliteit van leven. Daarover gaat het eerste samenwerkingsproject. Ik ben trots op het resultaat en dank allen die eraan hebben gewerkt.

How to Think like a Mountain in a Land of Sea zie ik als een eigentijds bronnenboek; om door te bladeren, uit te putten, bij weg te dromen, over door te denken. Het mag u verwonderen en – ook dat zal gebeuren – irriteren. De uitgave zal u niet onberoerd laten en dat is precies de bedoeling.

Ik nodig u van harte uit om mee te denken via rma.molenaar@veere.nl

On a warm summer evening, in Dishoek, I am enjoying the view from the Netherlands' highest dune. Like an orange ball, the sun is sinking into a mirror-like sea. A container ship coasts by. Seagulls make a noisy approach, and in the distance I can just make out the Belgian shoreline. This periphery of Walcheren is, for the moment, my very own paradise.

I look down and see sand. Slowly I let the grains of sand glide through my hands. A little pile - the start of a new dune - takes shape at my feet. Once I stand on it, the pile is gone. Fortunately that isn't the case with Dishoek's dune, which has existed for centuries. So it's not endangered, right?

Walcheren has been shaped by natural forces. People developed the landscape. Centuries ago, the salt water already determined where people could and could not live, cultivate crops, build roads and houses. To this day that chemistry between man and nature forms our delta. What will this landscape look like a hundred years from now? If it is true that the sea level will rise an entire meter, will the crest of this dune still exist then? Or will Dishoek be the next area to drown? Questions like these fill me with concern, but also with confidence. If we work together with nature, new opportunities may in fact arise.

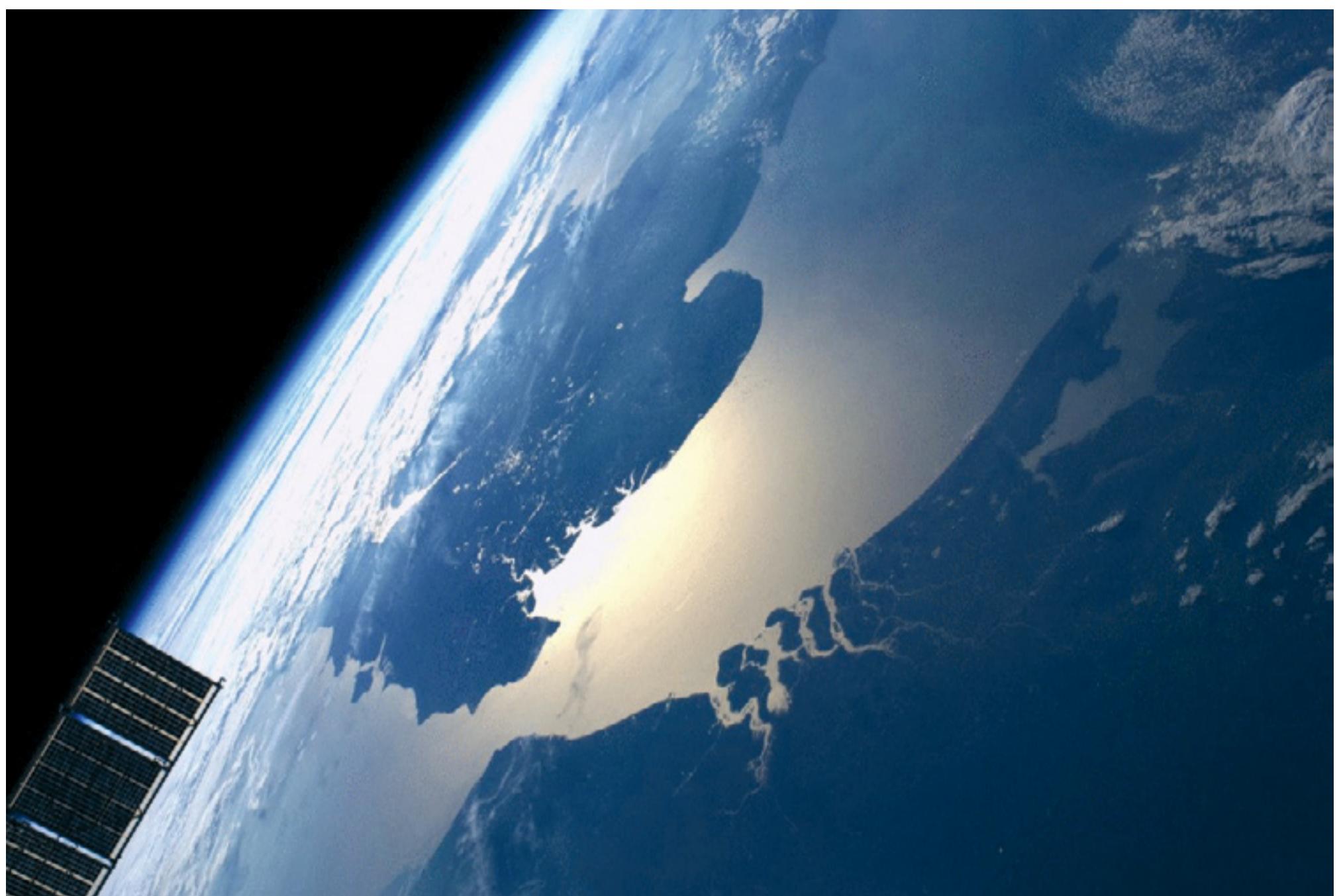
What does our way of life have to do with today's climate changes? How should we deal with them? Should we continue to have our food shipped from afar, or is this fertile region - land and sea - capable of providing food for all its inhabitants? Can water, wind and sun meet all our energy needs - and if so, how? How can we make smart use of renewable construction materials? Does this future society do justice to every person, or will some, as is now the case, miss the boat? And if we do strike a balance between nature, culture and the economy, will tourists still want to come? Or will they in fact be coming more frequently? Urgent questions come to mind, but we have no answers yet.

Those answers are much needed. Since this year, therefore, the municipality of Veere and University College Roosevelt (UCR) have been working together. With scientists, artists, talented students, administrators and civil servants, we are looking at the future of the region in which we live and work. Together we can see and find out more. And by doing so we can pinpoint the major issues concerning this unique delta.

Anyone who lives or works on Walcheren is an expert, from personal experience, when it comes to matters such as hospitality and quality of life. This is the subject of the first collaborative project. I am proud of the result and thank all those who have worked on it.

How to Think like a Mountain in a Land of Sea can be regarded, in my view, as a contemporary sourcebook - to be perused, drawn from, to daydream by and deliberated over. It may amaze you, but it could also be irritating. The publication will not leave you with a feeling of indifference, and that is precisely the intention.

I cordially invite you to contribute ideas via rma.molenaar@veere.nl

Sophie Krier

Programmaleider / Course director Art & Design Practice, University College Roosevelt

Deze publicatie is een kaleidoscopische verzameling van gedachten, bevindingen en vragen die binnen een week omhoog borrelden in de maand juli van dit jaar. Een groep kunstenaars en onderzoekers wandelde, observeerde, bediscussieerde, kookte, tekende, fietste en maakte nieuw werk op en over het eiland Walcheren. Verschillende disciplines vonden elkaar: beeldende kunst, fotografie, schrijven, sociale geografie, moleculaire geneeskunde, industrieel ontwerpen, openbare ruimte en stedenbouwkunde. Deelnemers waren afkomstig uit Brazilië / Twente, Amsterdam / Johannesburg, Utrecht, Servië / Maastricht, Madrid / Middelburg, Noordwijkerhout, Eindhoven en Parijs / Middelburg.

De uitdaging van de eerste twee dagen was het onderzoeken van de omgeving van Dishoek als toerist. Doel was om onze aannames open te breken rondom de vragen wie toeristen zijn en wat zij willen. Stil zitten, je uitspreken, luisteren, kijken, wegdriften – elke deelnemer bedacht een eigen tactiek en vond een ander Dishoek. Na afloop completeerden we ieders inventarisatie met historische objecten en verhalen. Het was een bewuste keuze om eerst te doen en dan pas te reflecteren. We wilden de ruwe diamanten van de geschiedenis van Walcheren kunnen opgraven, maar hun schittering bekijken vanuit het hier en nu – inclusief verschijnselen als olietankers. We hebben de inventarisaties geordend, beginnend op het vasteland richting de zee (pag. 6-29).

In Veere organiseerden we een openbaar gesprek in een voormalig schoolgebouw (pag. 30-57). We spraken over de relatie tussen verbeelding en veerkracht, maakten tekeningen over het spanningsveld tussen het oude willen behouden en omgaan met het nieuwe; en vroegen ons af wat er zou gebeuren als je het gras minder vaak zou maaien. Duidelijk is dat de kracht van Veere haar kleine omvang is in combinatie met het uitgestrekte landschap dat haar omringt. Kunnen we Veere helpen om de eerste landschapsstad van Nederland te worden?

Tot slot distilleerden we nieuwe onderzoeks vragen uit het materiaal van de Summer School en legden deze voor tijdens een intensieve expertmeeting aan de rand van natuurgebied De Manteling. Misschien kwam het omdat het springtij was die dag, maar professionele betrokkenheid, liefde voor Zeeland en scherpzinnigheid gingen hand in hand. Disciplines als landschapsontwerp, kunstgeschiedenis, architectuur, maritieme biologie, beeldende kunst, design en archeologie vormden de golf waarop een voorlopige onderzoeksagenda vorm kreeg, inclusief **best practices** (pag. 58-61). Wat is bepalend voor de toekomst van Walcheren?

De observaties en ideeën zijn nog fragmentarisch van aard en hun betekenis is nog niet uitgekristalliseerd, maar ik ben ervan overtuigd dat het kiemkrachtige zaden zijn die ons anders kunnen laten nadenken over het Walcheren dat we soms al zo goed menen te kennen.

Blij en dankbaar ben ik dat gemeente Veere ons vergezelt in dit avontuur: we delen immers dezelfde, rijke voedingsbodem. Als kunstzinnig gedreven autonomie, wetenschappelijk onderzoek, onderwijs en *good governance* elkaar gaan bevruchten, ontstaat nieuwe grond.

This publication is a kaleidoscopic record of thoughts, findings, and questions that emerged in the space of one week. Last July, a group of artists and researchers walked, observed, discussed, cooked, drew, biked, and produced new work on the peninsula of Walcheren. Various fields of work were represented within the group: visual arts, photography, writing, urban geography, molecular medicine, industrial design, public space and urban planning. The participants were from Brazilia / Twente, Amsterdam / Johannesburg, Utrecht, Serbia / Maastricht, Madrid / Middelburg, Noordwijkerhout, Eindhoven, and Paris / Middelburg.

The challenge of the first two days was to explore the surroundings of Dishoek as tourists. We did this in an effort to break open our assumptions about who tourists are, and what they want. Sitting still, speaking out loud, listening, watching, or drifting, each participant developed a tactic of his or her own, and in doing so, encountered a different Dishoek. Afterwards, we matched historic artefacts and stories with each inventory. The choice to first do, and then reflect, was a conscious one: we wanted to dig up diamonds of the past through the lens of how we perceive Walcheren here and now – including atypical ingredients like oil tankers. We categorised the inventories starting from the ones investigating the peninsula, moving seawards (pages 6-29).

In Veere, we hosted a public talk in a former school building (pages 30-57). We talked about the relation between imagination and resilience, made drawings about how to deal with the new stuff when you want to keep the old stuff, and wondered what would happen if you would stop mowing the grass so often. Clearly, Veere's greatest asset is its small size in combination with the vast surrounding landscape. Can we help Veere on its way to become the first landscape-city of the Netherlands?

Finally, we distilled new research questions from all the above, and put these to the test during a one-day expert meeting on the edge of nature reserve Oranjezon in Vrouwenpolder; the outcome takes the form of a tentative research agenda for the future of Walcheren, illustrated with **best practices** (pages 58-61).

By nature, the observations and ideas presented here are fragmentary and their meaning is not always easy to grasp. However, I am convinced that they can function as seeds of new ways of thinking about Walcheren.

I am happy that the municipality of Veere has joined us in this adventure: there is much fruitful common ground to reclaim, mid way between artistic autonomy, scientific research, education and good governance.

Dishoek Inventarisatie I: De Zeeuwse wandtapijten

Dishoek Inventory I: The Tapestries of Zeeland

Kristina Benjocki

(Serbia)

Voortbordurend op de opzet van deze summerschool, besloot ik Middelburg eerder als bezoeker te benaderen dan als toerist. Een bezoeker gaat meer op zijn eigen indrukken af, terwijl een toerist zich meer laat leiden. Mijn belangrijkste en misschien wel enige bestemming waren de Zeeuwse wandtapijten op de derde verdieping van het Zeeuws Museum. Met in mijn achterhoofd het concept van de kunstenaar als archivarist, zoals geïntroduceerd in *An Archival Impulse* (2004, Hal Foster), waarin argumenten aanschurken tegen een melancholische cultuurperceptie, begon ik de wandtapijten anders te bekijken. Los van hun museale presentatie, maar ook los van de historische momenten die erop afgebeeld zijn. Door in en met het archief van het Zeeuws Museum te werken, kwam ik op het idee om het archief te ontsluiten op een manier die je raakt. Ik heb dat gedaan door alles wat met de wandtapijten te maken heeft, te verzamelen: schetsen van restauratoren, borduurgaren, notities over de wolhandel met Antwerpen... Zo ontstaat een associatief verhaal over de betekenis van de Zeeuwse wandtapijten.

Going beyond the proposed setting, I approached the city of Middelburg as a visitor rather than a tourist. My main and perhaps only destination was the Zeeuws Museum, 3rd floor, the sea tapestries room. Bearing in mind the idea of artists-as-archivists as introduced in *The Archival Impulse* (2004, Hal Foster) where arguments are pushed against a melancholic perception of culture, I started to look at the textiles beyond the setting of museum display and historical moments they depict. By working in and through the archive of the Zeeuws Museum, I found a striking way by collecting everything that has to do with the sea tapestries: sketches of the restorers, embroidery threads, notes about the trade in wool with the city of Antwerp... And so an associative story begins about the significance of the Sea Tapestries.

Dishoek Inventarisatie II: uitgevlogen

Dishoek Inventory II: fledged

Oliver Barstow

(South Africa)

In Dishoek zocht ik naar een manier om abstractie en beweging toe te voegen aan het landschap. Ik had een survivaltent bij me, die het materiaal werd voor mijn werk. Wetende dat we vrijwel de hele week buiten zouden zijn, kocht ik de tent vooral om in te schuilen voor het weer.

Het was een winderige dag en ik was vooral bezig geweest om vanaf het duin een manier te vinden om van de wandelpaden af te komen, het lager gelegen landschap in. Dit was moeilijk. In Dishoek loop je op een pad of je staat tot aan je middel in het struikgewas en de brandnetels. De paden zijn erop ingericht je te sturen in een bepaalde richting. Verdwalen is vrijwel onmogelijk.

Ik klom een hek over en volgde een pad dat leidde naar een grote radio-antenne op de top van het duin. Voorbij de antenne zocht ik naar een beschutte, open plek en vond die onder de bomen bij de ingang van een bunker uit de Tweede Wereldoorlog.

Terwijl ik daar stond op een keurig gemaaid grasveld bedacht ik dat dit een goede plek was voor de survivaltent. Ik spande de tent boven de open plek, aan een touw tussen twee bomen. In de wind begon de tent meteen te bewegen. Hij was nog steeds bruikbaar om te schuilen, maar bleef op zijn plek door het touw. Dit spanningsveld legt een potentie bloot; een beweging die niet kan worden gecontroleerd.

In Dishoek I looked for a way to introduce abstraction and movement into the landscape. I had a survival tent with me, which became the material for the work. I knew that we would spend most of the week in Walcheren outdoors and bought the survival tent along as a refuge from the weather.

It was a windy day, and I had spent most of it trying to find a way to get off the walking paths that summit the dunes and wind through the landscape below. This was difficult. In Dishoek, you are either on a pathway or up to your waist in bushes and stinging nettles. The paths are maintained to keep you going in one direction. Getting lost is almost impossible.

I climbed through a fence and followed a pathway that led towards a large radio antenna at the top of the dune. I continued along the path past the antenna looking for a sheltered spot and found the clearing beneath the trees at the entrance to the WWII bunker.

Standing on the neatly cut grass it occurred to me that this was a good place to set up the survival tent. I started by stringing it between two trees across the clearing. In the wind, the tent immediately took on a life of its own. It held the possibility for flight, but was prevented from taking off by the rope. The tension in this moment articulated a hidden potential.

Vanuit de toren van de Grote Kerk, het hoogste punt in de omgeving, doet Veere abstract aan. Van een afstand bezien vormen wegen, paden en tuinen een onbestemd patroon - ze zijn te ervaren als iets anders dan dat ze in werkelijkheid zijn. Dan verschijnt een jongetje in één van de tuinen onder de toren - hij speelt grasmaaiertje. Deze vertoning geeft de totale scène iets onvermijdelijk huiselijks.

From the top of the Grote Kerk tower, the highest point in the surrounding landscape, the town of Veere, seen at a distance, starts to take on an abstract appearance. Roads, pathways and gardens form an indeterminant pattern and hold the potential to be seen as something other than what they are. Then, in one of the gardens below, the small figure of a young boy playing at mowing the lawn, acting out the inescapable domesticity of the scene.

Wandelen door Veere op zoek naar een onderwerp om te tekenen viel mij een gesloten hek op aan de rand van een privé oprit. John Körmeling had ons gevraagd naar voorbeelden te zoeken van "het goede en het slechte" in de omgeving van Veere. Ik twijfel tot welke categorie dit hek behoort. Op de spijlen van het hek is in stalen letters het woord UITGEVLOGEN gemonteerd.

Walking through Veere, looking for something to draw, I notice a closed gate at the entrance to a small parking lot. John Körmeling has asked us to look for examples of the good and the bad in the landscape; I wonder to which of the categories this gate belongs. Mounted across the front of the gate, made from steel letters, is the word UITGEVLOGEN. Translated into English: 'fledged', or possessing the ability for flight.

In de geschiedenisvleugel van het Zeeuws Museum staat een glazen kabinet met zilverwerk uit de vaste collectie. In mijn poging om een museaal object te vinden dat verband houdt met mijn survivaldeken, leek dit een mooi vertrekpunt. Tussen de huishoudelijke gebruiksvoorwerpen bevindt zich een zilveren zwaan. De vleugels, losgemaakt van het lichaam, doen dienst als mes en vork. Ze ontnemen het dier de kans om uit te vliegen.

In the historical section of the Zeeuws Museum there is a glass cabinet that contains a collection of silver. In looking for an object from the collection to connect to the silver survival tent, this seems like a good place to start. There, amongst the collection of domestic objects is a swan. Its wings, detached from the body to function as a fork and a spoon, no longer hold the potential for flight.

Dishoek inventarisatie III: bunker / hut

Dishoek inventory III: bunker / hut

Juliana Holanda

(Brazil)

Als buitenstaander en Braziliaans toerist, zocht Juliana Holanda Bonomo in Dishoek naar bezielde plekken. Spontaan ontstaan zonder regels of aankondigingen. Plekken die je verbeelding kunnen bevrijden en die bijzonderheden onthullen over mensen die er eerder waren.

De bunker - ooit bedoeld als militair beschermend bolwerk - is nu een ruïne. Nog altijd is het een vreemd object in het landschap, dat 'slechte herinneringen oproept uit het verleden. Hoeveel van die geschiedenis moeten we bewaren en hoeveel van zo'n plek kunnen we inzetten voor een nieuw gevoel van 'hier zijn'?

Is de hut een toevluchtsoord, weg van de geplande omgeving van Dishoek, of van ouderlijk toezicht? Wat als het een plek is voor verlossing, om op adem te komen van wat er in de wereld gaande is? De hut staat in schril contrast met gereguleerde toeristenaccommodaties, gebouwd om buitenstaanders te plezieren, maar is wars van flexibiliteit. De verborgen hut is een spontane plek die vrijheid ademt. Hier heersen informaliteit en aanpassingvermogen, waardoor originele en onverwachte ideeën kunnen opduiken.

Approaching Dishoek as an outsider and a Brazilian tourist, Juliana Holanda Bonomo looked for places with some kind of soul: spontaneous places, without rules or exhibition posters, which can free your imagination and reveal the singularities of the people that intervened in them.

The bunker is a ruin, initially meant for military protection from the outside. It's an alien object in the landscape, calling up 'bad' memories from the past. How much of this history should be preserved and how much of it should be repurposed in order to allow for a new sense of 'being here'?

Is the hut an escape from the planned neighborhood of Dishoek, or from parental control? What if it is a space of confinement, to retreat from the world around? In contrast with the regulated touristic accommodations, built to please outsiders and aseptic to flexibility, this hidden hut is a spontaneous place that expresses freedom. Here, informality and appropriation allow for original and unexpected ideas to emerge.

Wensarmbandje, achtergelaten in Dishoek. Als een Braziliaan je voorspoed wenst, geeft hij of zij jou zo'n armbandje. Als ontvanger draag je het totdat het stuk gaat.

Wish bracelet, left behind in Dishoek. In Brazil, when someone wishes you well, they give you a bracelet, which you keep tied on until it wears out.

Dishoek Inventarisatie IV: Landkant / Zeekant

Dishoek Inventory IV: Landside / Seaside

Cathelijne Montens

(The Netherlands)

Slaapstrandhuisjes worden van oudsher na de zomer opgeslagen en aan het begin van het strandseizoen weer opgebouwd. Dit zorgde voor lichtgewicht constructies en materialen en slim afvalmanagement. Details zoals de windgekoelde koelkast (een houten krat onder de vloer van het huisje waardoor schaduw en wind hun werk doen) getuigen van slim georganiseerd zijn.

Het contrast met het nieuwgebouwde villapark Klein Dishoek kan niet groter zijn. Het park werd opgeleverd op 4 juli 2016, (vlak voordat de summerschol plaatsvond), aan de landkant van de duinen. Voorzien van gasaansluitingen, water en elektra, enorme meubels, geïmporteerde vegetatie, gelikte vlaggen en seriematige bouwdetails.

Early 'slaapstrandhuisjes' (privately owned beach houses intended for summer-time dwelling) were taken apart before the winter and built up again at the start of the seaside season; this led to ingenious and lightweight solutions in their material and waste management. Many construction details, such as the zero electricity fridge (a wooden crate placed under the floor of the cabins, in the shadow, making use of the natural draft) are witnesses of the initial self-organised system.

In contrast, the newly built villa neighborhood Klein Dishoek, delivered in the week of July 4 2016 on the landside of the dunes, makes use of building principles such as fixed gas, water and electricity points, large scale furniture, imported vegetation, serial architectural details, and corporate flags.

Afdichting landkant / Landside sealing

Afdichting zeekant / Seaside sealing

Die Orts-Zandhäuser und Schwellenläger werden schon im Winter abgebaut, um sie wieder aufzubauen. Die Materialien und Abfälle sind leicht und leicht zu verwerten. Der neue Strandort Klein Dishoek ist eine andere Sache. Er besteht aus festen Gas-, Wasser- und Stromleitungen, großen Möbeln, importierter Vegetation, geschwungenen Flaggen und standardisierten Baudetails.

25

Koeling landkant / Landside cooling

Koeling zeekant / Seaside cooling

Vlaggen landkant / Landside flags

Vlaggen zeekant / Seaside flags

Voorzieningkast landkant / Landside electricity box

Voorzieningkast zeekant / Seaside electricity box

Gevel landkant / Landside housefront

Gevel zeekant / Seaside housefront

Dishoek Inventarisatie V: Op zoek naar de stilte

Dishoek Inventory V: In search of silence

Ad van der Koog
(The Netherlands)

"Het is een lome zomermiddag. Je wandelt over de kam van het duin. Lopend op het hoogste punt, linkeroor gewend tot het land, rechteroor tot de zee. Je gaat zitten op een donkergroen bankje. Met de rug naar de zee toe."

Vergezeld door het muziekstuk *Why Patterns* van de Amerikaanse componist Morton Feldman, die Zeeland meerdere keren bezocht, bevat dit werk beelden, geluiden en gedachten, vergaard op een duin van 900 meter lang. Feldman's late composities zijn te herkennen aan hun extreme duur. De muziek is intiem en kalm, ontluikt langzaam. Luisteren naar deze stukken betekent los raken van ieder tijdsbesef.

"It is a languid summer afternoon. You walk on a path over the dunes. Walking on the ridge, your left ear towards the land, your right ear towards the sea. You sit down on a dark green bench. Your back facing the sea."

Guided by the music piece *Why Patterns* of the American composer Morton Feldman, who visited Zeeland several times, this work contains images, sounds and thoughts, gathered on a dune stretch of 900 meters. Feldman's late compositions are characterised by their extreme durations. The music is intimate and quiet, slowly evolving. Listening to these pieces means losing any sense of time.

Dishoek

It is a languid summer afternoon. You walk on a path over the dunes. Walking on the ridge, your left ear towards the land, your right ear towards the sea. You sit down on a dark green bench. Your back facing the sea. You take your phone and put in the earbuds. *Why Patterns?*

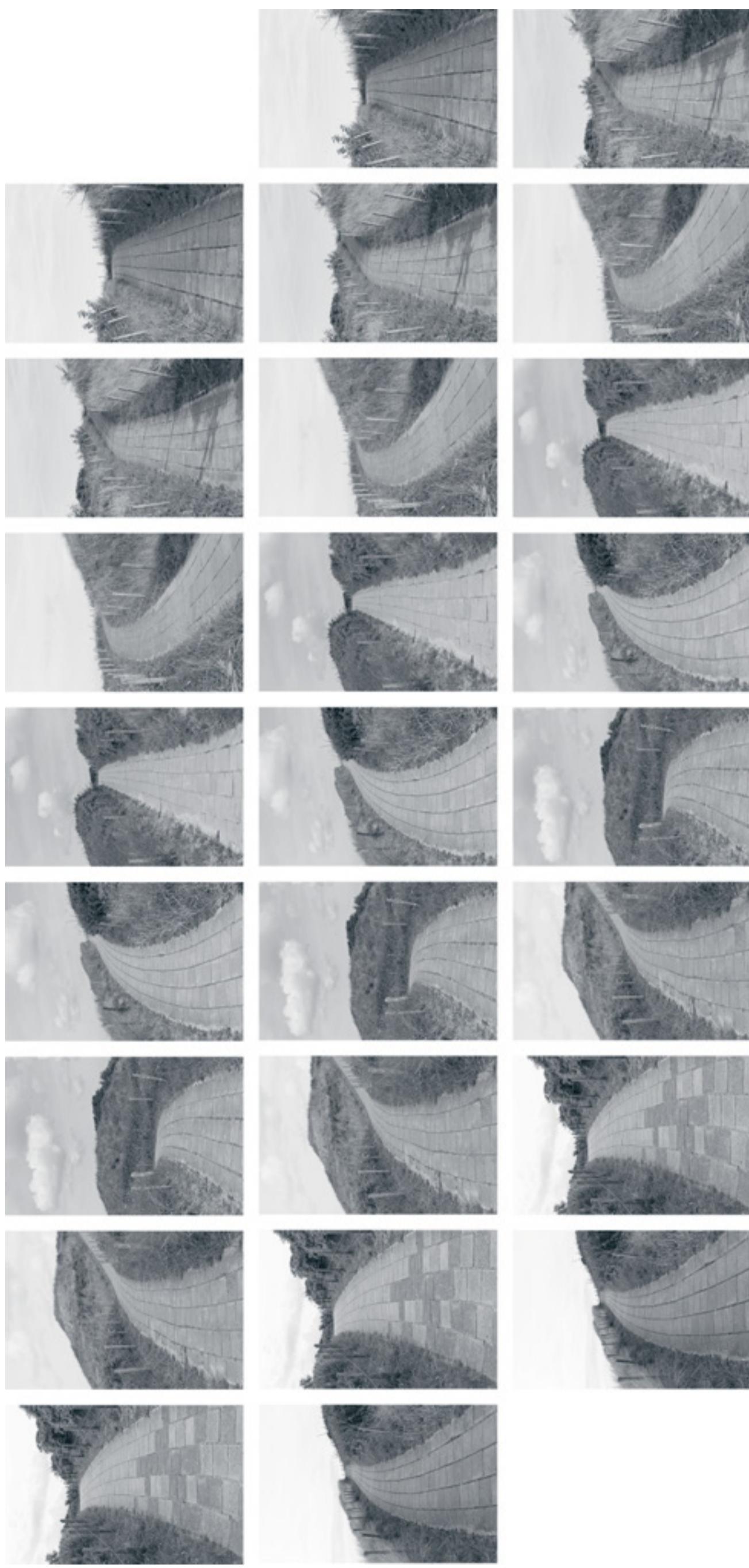
Flute. Piano. Glockenspiel. The long sustained notes of the flute. The soft chords of the piano. The tinkling sounds of the Glockenspiel. American composer Morton Feldman wrote this piece in 1978. The total length is about half an hour, not long for a Feldman piece. You are lulled to countless disjointed thoughts by the three weaving lines of the instruments. Weaving in the waves.

Feldman was in Zeeland three times. You imagine that he must have liked the abstract, bare landscape. A landscape of silence and repetition. You close your eyes. Sometimes Feldman fell asleep during his music. You imagine how he would have listened to Zeeland. Did he connect the landscape with his music?

Tingting ... tingting ... tingting ... After nine minutes you startle. The limping high notes of the Glockenspiel tickle your ears. The sun burned the back of your hands. Feldman's father was a manufacturer of children's coats. Feldman himself used to work in the factory of his father. It was in the New York garment district. Later he would become interested in Middle-Eastern rugs. The weaving patterns were an inspiration for his music.

Once there was this talk with Feldman. It was an interview on Dutch radio. You can't remember what he talked about. It must have been about his slowly evolving music. About the returning patterns. About the extremes in duration. It must have been about silence. What you can remember is the continuous sound of a lawn mower. Drowning the words by Feldman. You imagine the lawn mower, somewhere here in Zeeland. It must have been a hot summer, like it is now.

After fifteen minutes, halfway *Why Patterns*, you get up and continue your walk. (Was the interview actually recorded in Zeeland? Or was it in Los Angeles?)

Dishoek Inventarisatie VI: Antonio Machado in Zeeland

Dishoek Inventory VI: Antonio Machado in Zeeland

Paola Leenhouts-Gonzalez

(Spain/The Netherlands)

Paola Leenhouts-Gonzalez verbindt haar culturele bagage bewust met de landschappen waarin zij zich begeeft. Ze woonde de afgelopen drie jaar in Zeeland als UCR-studente. Haar video-tweeluik verslaat twee interventies, waarin Paola gedichten voordraagt in Dishoek van de Spaanse dichter Antonio Machado (1875-1939). Op het strand leest ze een gedicht voor over de zee, aan de zee. In het buitengebied leest ze een gedicht voor over paarden, aan een groep ponies.

XXI

uit: *Soledades, Galerías y Otros Poemas*

Het thema van dit gedicht is het verglijden van de tijd, de stilte en de dood. Machado wilde een gevoel van tijdloosheid creëren terwijl hij zich bezighield met het fenomeen tijd. Door het gedicht voor te dragen in en aan het Nederlandse landschap, probeert Leenhouts-Gonzalez twee plekken te laten samenvallen.

Pegasos, Lindos Pegasos (Pegasus, lieve Pegasus)

uit: *Poesías Completas*

In dit gedicht herinnert Machado zich de draaimolen-paardjes uit zijn jeugd. Nadat Paola het gedicht had voorgedragen, besloot ze de pagina te geven aan een passant, die het op zijn beurt spontaan voorlas.

A Spanish/Dutch resident of Zeeland for three years, Paola Leenhouts-Gonzalez consciously connected her own cultural baggage with the landscape she encountered. The video diptych is a record of two interventions, in which she reads out Spanish poems to corresponding locations in Dishoek.

XXI

from: *Soledades, Galerías y Otros Poemas*

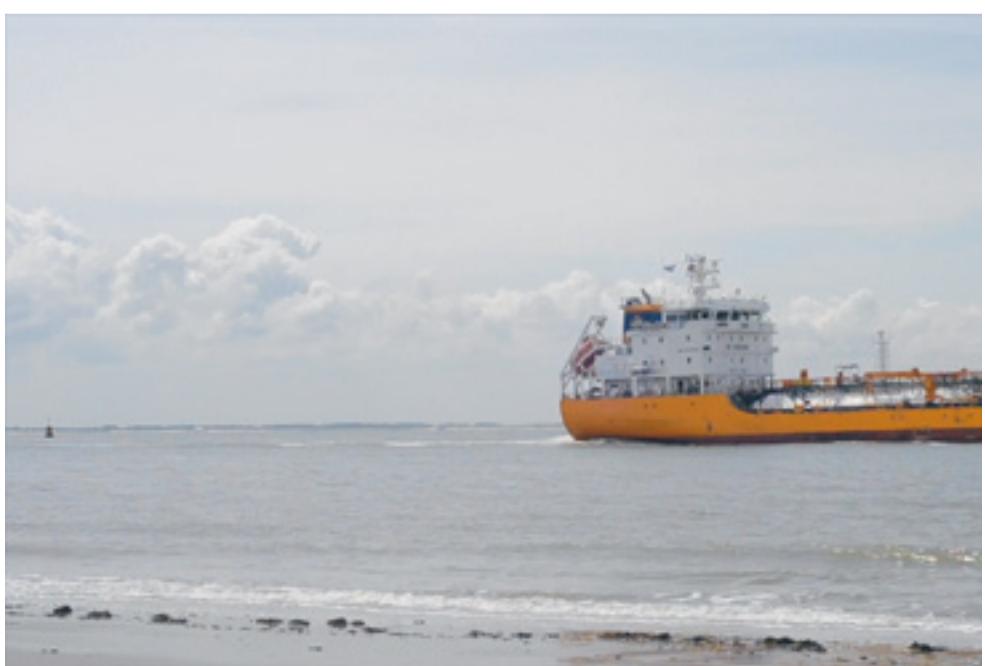
The theme of XXI focuses on time passing, silence and death. Antonio Machado's intention with this poem was to create a feeling of timelessness while dealing with time. Similarly, in the Dutch landscape, by reading out loud, she attempts to collapse two places.

Pegasos, Lindos Pegasos

from: *Poesías Completas*

In *Pegasos, Lindos Pegasos* Antonio Machado remembers his childhood through carousel horses. After reciting this poem I decided to give the page away to a passing-by tourist who ended up reciting it again himself.

Dishoek Inventarisatie VII: Denken als een berg

Dishoek Inventory VII: How to think like a mountain

Sophie Krier
(Luxembourg / Belgium)

De Amerikaanse ecoloog, boswachter en natuurbeschermer Aldo Leopold schonk de wereld de term *Thinking Like a Mountain* (denken als een berg); in het non-fictie boek *A Sand County Almanac: And Sketches Here and There* (1949). Als beginnende jager bereikte hij zijn neergeschoten wolf net op tijd om te zien hoe "dat woeste groene vuur doofde in haar ogen. Ik realiseerde me op dat moment en voor altijd dat in die ogen voor mij iets nieuws school – iets wat alleen zij en de berg kende." De wildernis die we najagen, zal de wereld redden, om het met de woorden van Henri D. Thoreau te zeggen.

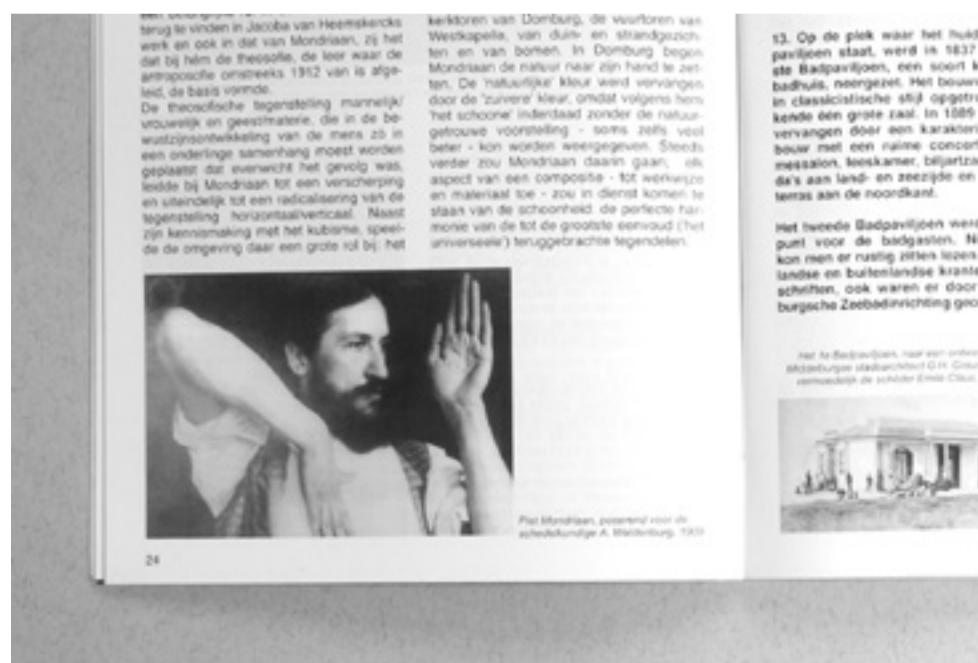
De Nederlandse kunstenaar Bas Jan Ader (1942-1975) zeilde de Atlantische Oceaan over voor zijn laatste werk *In search of the Miraculous* - en verdween. Enkele jaren eerder, in 1971, documenteerde hij zichzelf in *On The Road To A New Plasticism*, Westkapelle, Holland - liggend midden op een klinkerpad dat leidt naar de plaatselijke vuurtoren, welke Mondriaan had geïnspireerd tot abstract schilderen.

In een poging een hommage te brengen aan eerder genoemde kunstwerken, zoekt dit geënsceneerde beeld naar verticaliteit (inspanning en avontuur) binnen het horizontale (gecultiveerde en gladgesteken) landschap van Walcheren.

American ecologist, forester, and environmentalist Aldo Leopold first coined the term *Thinking Like a Mountain* in the non-fiction book *A Sand County Almanac: And Sketches Here and There* (1949). As a young hunter, he reached a wolf in time to watch "that fierce green fire dying in her eyes. I realized then," he writes, "and have known ever since - that there was something new to me in those eyes - something known only to her and the mountain." The wilderness we hunt is what will save the world, to paraphrase Henri D. Thoreau.

Dutch artist Bas Jan Ader (1942-1975) sailed out at sea for his last work, *In search of the Miraculous*, and disappeared. A few years earlier, in 1971, he documented himself in *On The Road To A New Neo-Plasticism*, Westkapelle, near Dishoek. Ader was lying in the middle of a cobbled road leading to the local lighthouse, which inspired Mondrian's shift towards abstract painting.

In an attempt to pay tribute to the aforementioned works, the staged image looks for verticality (effort, tension, adventure) within the horizontal (engineered, smooth, regulated) landscape of Walcheren.

terug te vinden in Jacoba van Heemskercks werk en ook in dat van Mondriaan, zo het dat bij hem de theologie, de leer waar de antroposofie oriënteert, 1912 van is afgeleid, de basis vormde.

De theosophische tegenstelling mannelijk/vrouwelijk en geest/materie, die in de bewustzijnsverheffeling van de mens zó in een onderlinge samenhang moet worden geplaatst dat evenwicht het gevolg was, leidde bij Mondriaan tot een verscherping en uiteindelijk tot een radicalisering van de tegenstelling horizontaal/verticaal. Naast zijn kennismaking met het kubisme, speelde de omgeving daar een grote rol bij, het

kerkhoren van Domburg, de vuurtoren van Westkapelle, van duin- en strandgezichten en van boten. In Domburg begon Mondriaan de natuur naar zijn hand te zetten. De natuurlijke kleur werd vervangen door de 'zuivere' kleur, omdat volgens hem 'het schoonher indentaad zonder de natuurgetrouw voortstelling - soms zelfs veel beter - kon worden weergegeven. Steeds vader zou Mondriaan daarin gaan, elk aspect van een compositie - tot wrikken en materiaal toe - zou in dienst komen te staan van de schoonheid, de perfecte harmonie van de tot de grootste eenvoud ('het universele') teruggebrachte tegendenkelen.'

13. Op de plek waar het huidige paviljoen staat, werd in 1837 in ste Badpaviljoen, een soort kol badhuis, neergezet. Het bouwwerk in classicistische stijl oppervlak kende één grote zaal. In 1889 is vervangen door een karakteristisch bouw met een ruime concertzaal, keukamen biljartzaal, drie aan land- en zeezijde en een terras aan de noordkant.

Het tweede Badpaviljoen werd in punt voor de badgasten. Niet kon men er rustig zitten lezen in landse en buitenlandse kranten, schrijven, ook waren er door d'burgsche Zeebediensting georg

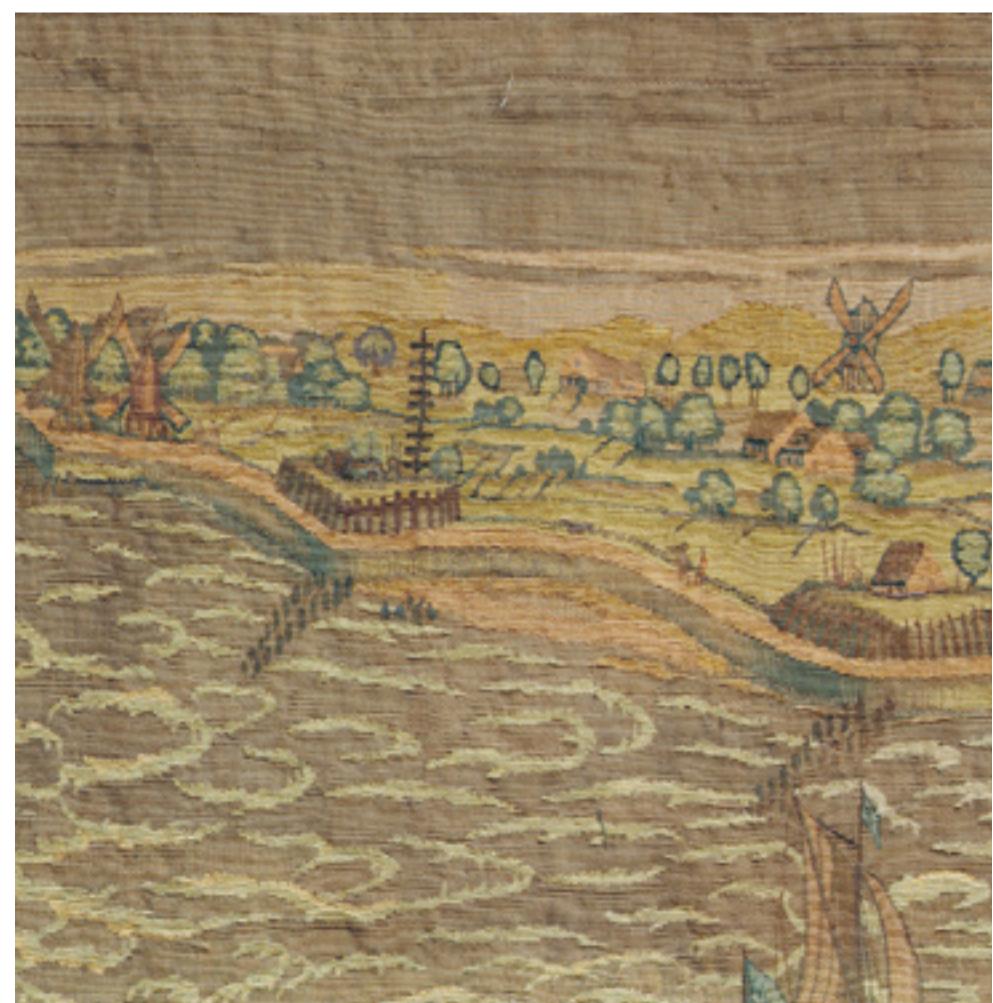
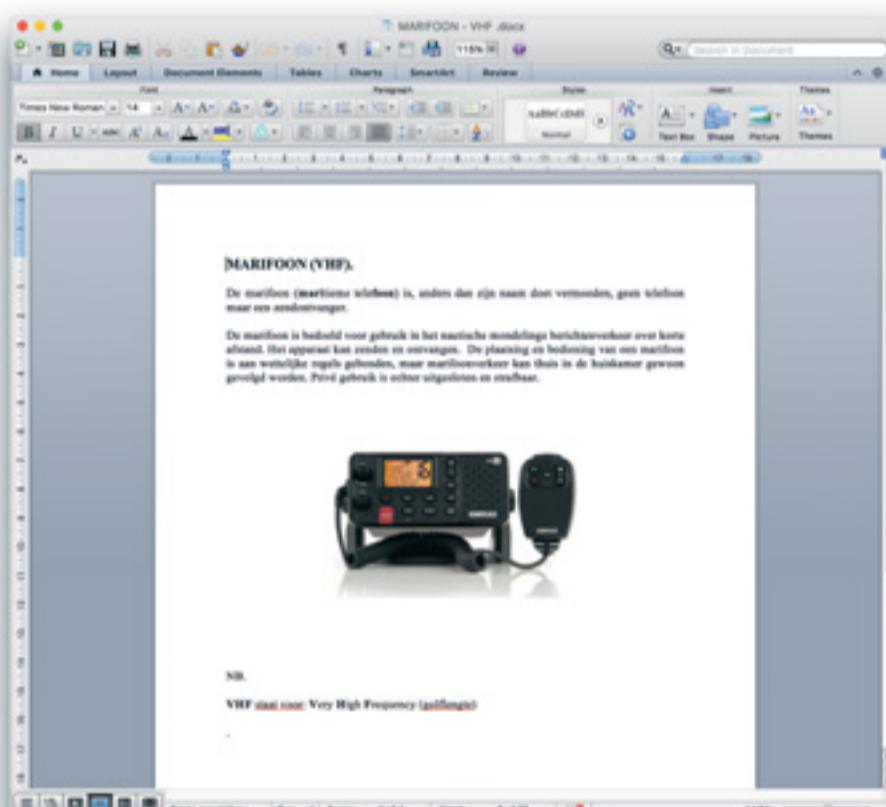
Dishoek Inventory VII: Aansluiten bij globale structuren vanuit de kust

Dishoek Inventory VII: Connecting to global structures from the shore

Krijn Christiaansen
(The Netherlands)

Iedere dag navigeren er miljoenen liters olie, 'made in China' speelgoed, zand en bootpersoneel langs de kust van Dishoek. Onderweg naar de monding van de Westerschelde delta, voordat ze worden overgeladen naar anonieme havens. Laten we ons voorstellen dat gemeente Veere een nieuwe kleurencode introduceert voor de typische strandhuisjes die langs de duinrand staan. Laten ze zeggen de kleuren van olietanker SERAFINA. Bezoekers zouden dan kunnen communiceren met de zeegaande schepen vanuit hun strandhuisje, en de inhoud zien met een real time röntgen scanner (zoals de douane gebruikt bij bagage controles op vliegvelden). Dishoek als een venster op de wereld.

Every day millions of liters of oil, made in China toys, sand and ship personnel navigate close by the coast of Dishoek at the mouth of the Westerschelde delta before overloading their freight on anonymous harbors. Let's imagine that the municipality of Veere would introduce a new color code for the typical beach houses lined up along the dunes – let's say the colors of oil tanker SERAFINA. Visitors would be able to communicate with the sea-going vessels at the bay watch cabin, and see the faring contents on a real time X-Ray scanner (like customs use at airports for luggage check). Dishoek as a window on the world.

Allan Sekula | Voyage 167 of the
container ship M/V Sea-Land Quality
from Elizabeth, New Jersey, to Rotterdam,
November 1991. Photo: author

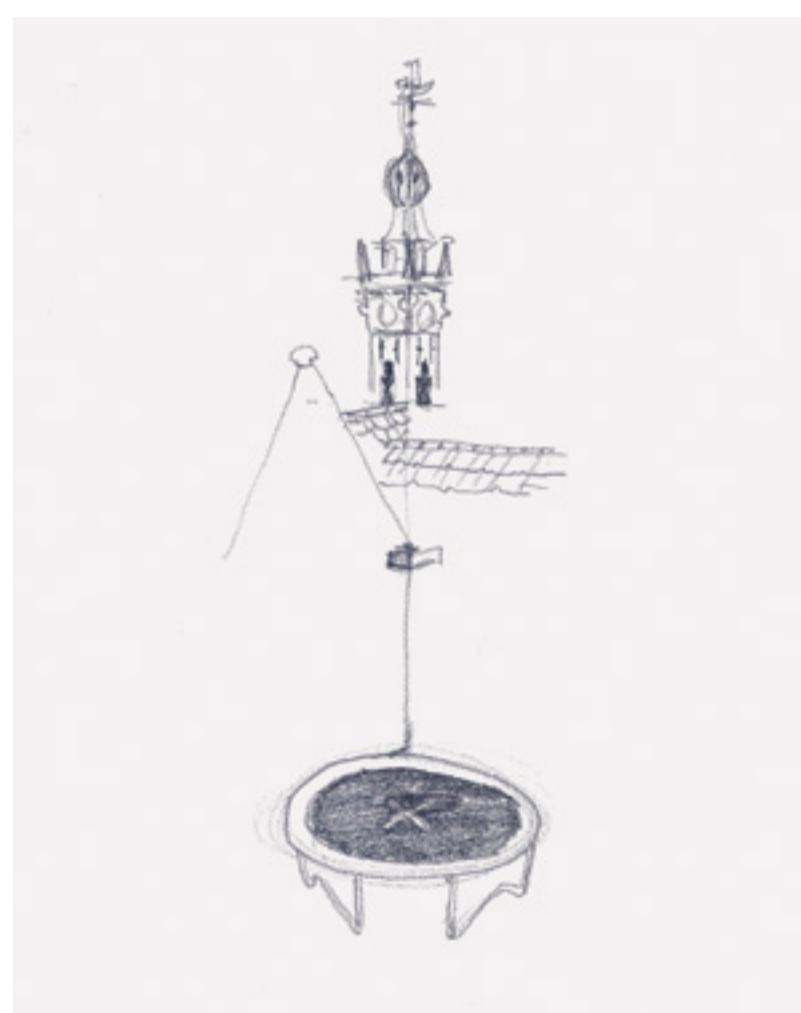
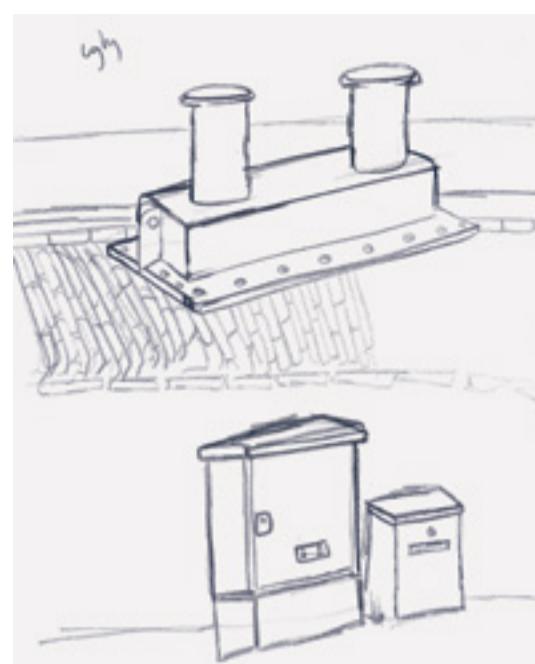
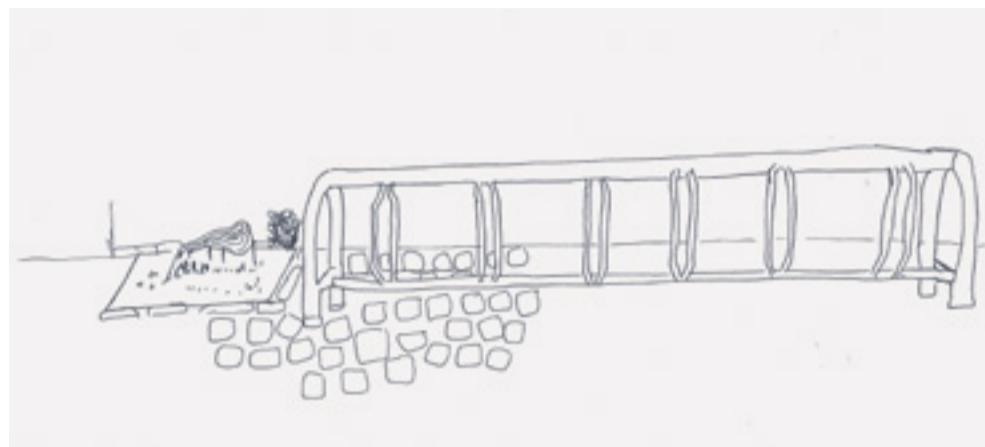

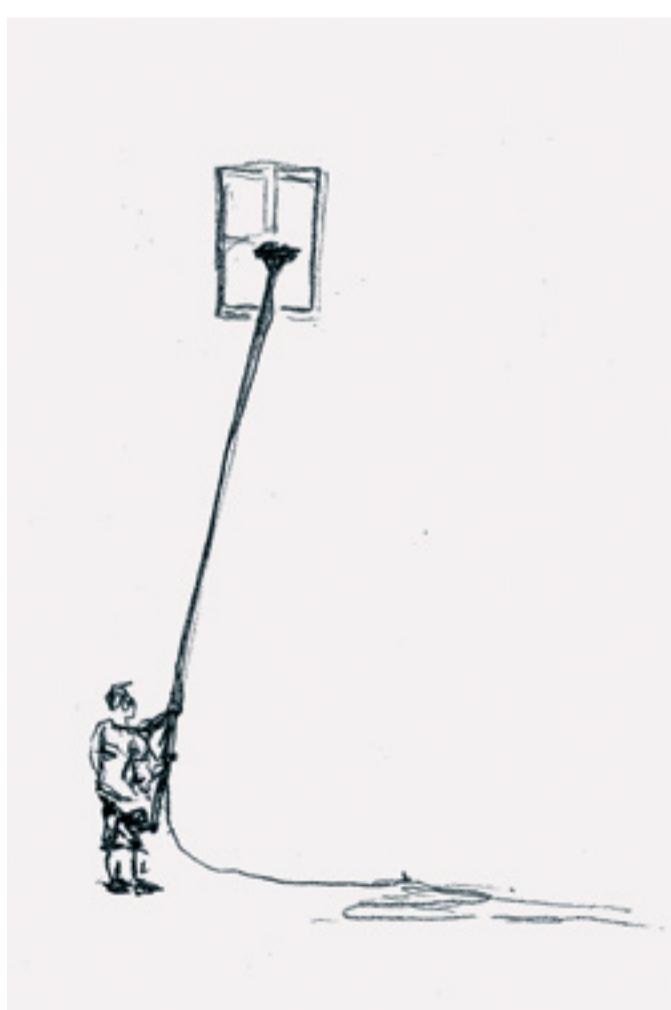
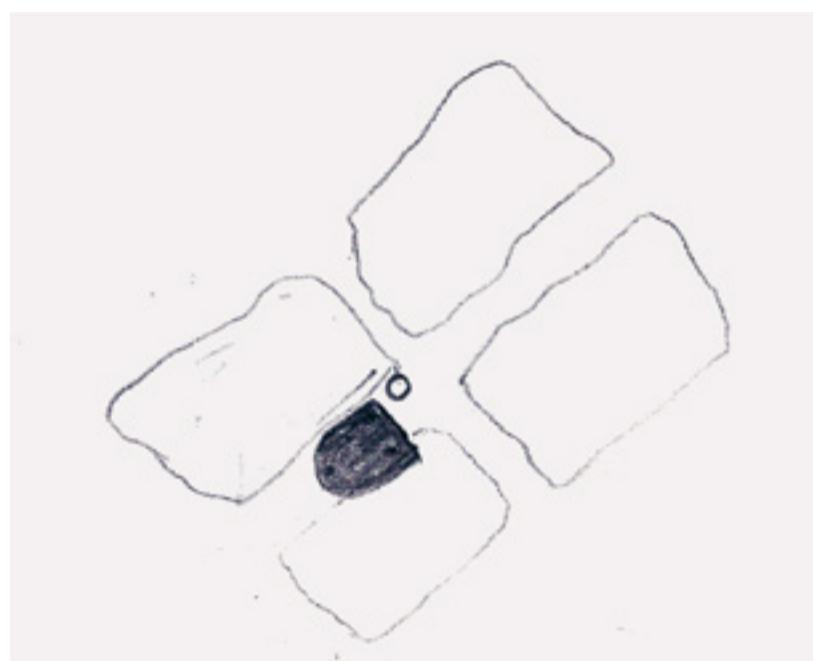
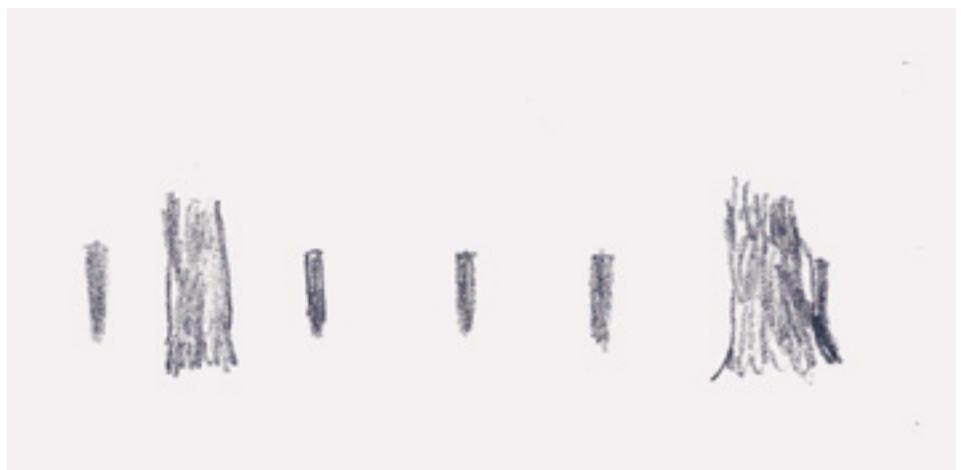
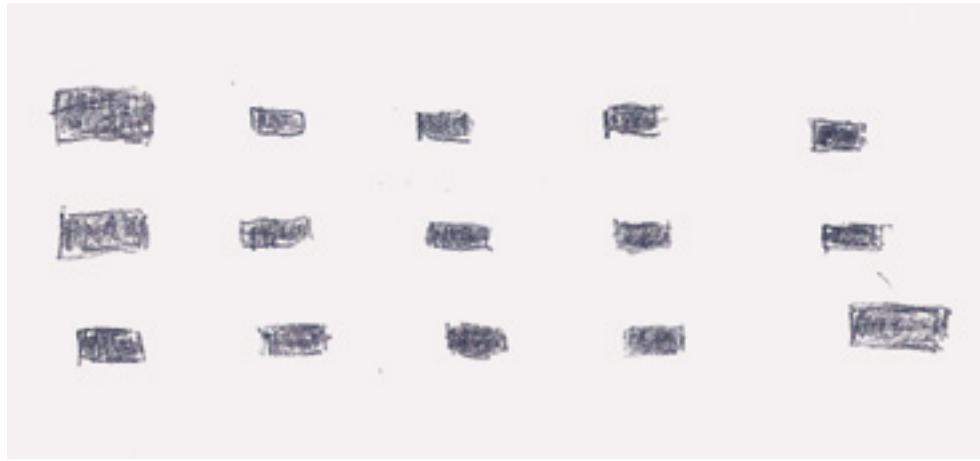

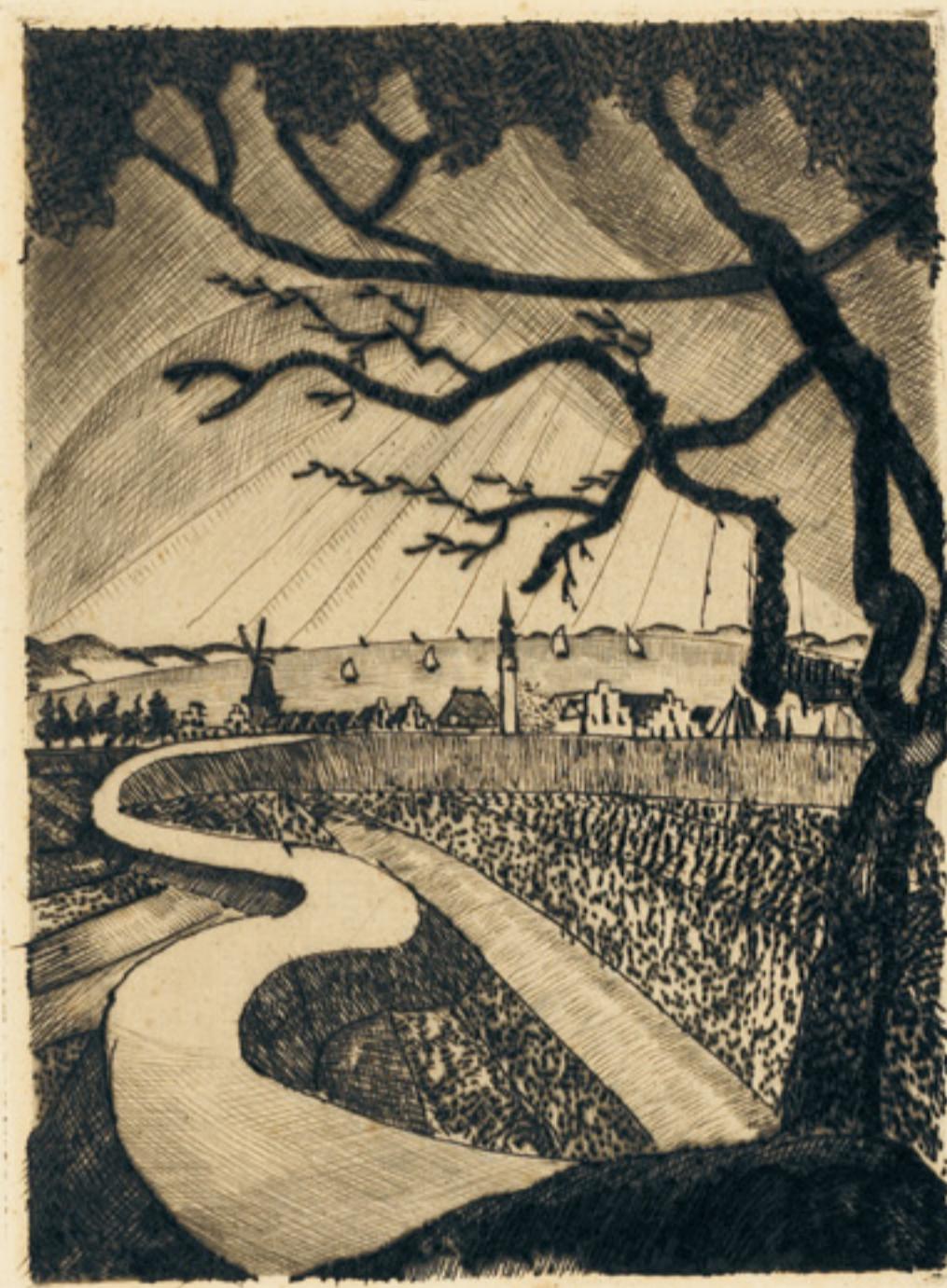
Schetsboek Veere Sketchbook Veere

"Teken maar wat je de moeite waard vindt om te tekenen"
— Gastspreker John Körmeling

"Just draw what you think is worth drawing"
— Guest lecturer John Körmeling

Lodewijk Schelfhout 1917

M. 63-10

12.

Karen

Onderdeel van de summerschool was een publieke rondetafelgesprek op vrijdagmiddag 8 juli 2016, in het voormalig schooltje de Korenmaat, vlak achter de Grote Kerk van Veere. De ruwe diamanten die opgediept werden tijdens de Summer School vormden het vertrekpunt. Deelnemers van de summerschool **Ad van der Koog** (musicoloog, schrijver en fotograaf), **Oliver Barstow** (kunstenaar uitgever), **Paola Leenhouts-Gonzalez** (sociaal geograaf), **Juliana Holanda Hobomo** (industrieel ontwerper), **Yeşim Erol** (moleculair onderzoeker), **John Körmeling** (kunstenaar en architect) en **Sophie Krier** (kunstenaar en onderzoeker, initiator Summer School) deelden hun bevindingen met **René Molenaar** (wethouder van Veere), **Ton Brandenburg** (strategisch adviseur), **Maria Boezem** (kunstenaar), **Jack van Aspert** (voormalig directeur Museum Veere), **Risto Louws** (senior projectleider ruimtelijke planvorming, Rho), **Martine van Mens** (kunstenaar), **Margaret van Dijken** (bewoonster, koster Protestantse Kerk Nederland) en **Guido Lippens** (kunstenaar). In deze samenvatting zijn de meest prikkelende fragmenten vertaald naar het Nederlands. De voertaal was Engels deze middag. Het gehele gesprek is na te lezen vanaf pagina 37.

Wat geeft Veere meer aantrekkingskracht?

- **René Molenaar (RM)** We onderzoeken hoe deze stad gedurende het hele jaar een levendige plek kan worden. Hoe cultuurtoerisme daaraan kan bijdragen – niet gedurende enkele maanden, maar het jaar rond. We proberen Veere een nieuwe *brand* te geven of eigenlijk terug te geven – zo'n honderd jaar geleden was deze stad een thuishaven voor kunstenaars: ze woonden en werkten hier graag. We zoeken naar moderne manieren waarop Veere weer aantrekkelijk wordt voor kunstenaars om er te komen werken en verblijven. Ik ben ervan overtuigd dat University College Roosevelt (UCR) ons hiermee kan helpen. Summerschools en andere activiteiten kunnen nieuwe manieren van denken over toerisme vormgeven. • **John Körmeling (JK)** Gisteren was er een interessante summerschool lezing [in Museum Veere, door kunstverzamelaar, museumconservator en galeriehouder Joost Bakker], over 'Veerisme'. Ik denk dat Veerisme de *brand* is. • **Sophie Krier (SK)** Veerisme wordt nog niet beleidsmatig ingezet, toch? De huidige slogan is 'Veelzijdig Veere'. • **JK** Ik hoorde er gisteren voor het eerst van. • **Paola Leenhouts-Gonzalez (PLG)** Joost Bakker zei dat [letterkundige en schrijver Dr. P.H.] Ritter het woord voor het eerst noemde in een brief aan een vriend, en dat hij erover sprak als over een ziekte. Net zoiets als wanneer je verliefd wordt op een plaats.* • **JK** Wat zou je vinden als je zou googlen op Veerisme? (Geanimeerd geroezemoes) • **Ton Brandenburg (TB)** We hebben het genoemd in ons programma toen we begonnen met het onderwerp Veere en toerisme; we zeiden dat zowel Domburg als Veere, met haar Veerisme, zeer belangrijk waren voor de kunsten. • **SK** Joost Bakker toonde ook een hele interessante dia met vijf criteria die de voorwaarden scheppen voor Veerisme. Als je een kunstenaarsparadijs wilt zijn, dan heb je nodig: goed openbaar vervoer, een rustige en authentieke omgeving, betaalbare tot zeer goedkope huisvesting, mecenassen – van hen heb je er veel nodig, anders kom je er niet – en criterium vijf: een hele goede kunstcriticus. Dus media die schrijven over initiatieven als deze summerschool, iets dat deze week niet is gebeurd. Dat is wel een punt. Je hebt een kunstminnend en welgesteld publiek nodig. Dat is er wel. • **RM** Het zijn belangrijke criteria, die laten zien waar we naar zoeken. Zo is een van onze ideeën om de lege, Grote Kerk weer tot een cultuurtempel te maken. We zijn op zoek naar belangrijke kunstenaars die er zouden willen werken, die een nieuw publiek aantrekken dat nu nog niet naar Veere komt. Jonge kunstenaars, zoals ook binnen deze summerschool, maar ook ondernemers. We zijn een kleine gemeente, dus we hebben partners nodig om dit te bereiken.

* [Een Engelse vrouw vroeg Ritter in 1919: "You are not yet labouring under the sweet memory of Verism?" Ritter schreef: "Ik wist van het bestaan dier kwaal niet af. Maar spoedig werd het mij duidelijk dat ze verwant is aan opiumsnuiven, maar oneindig gevangerijker... De oude stad aan de zee heeft de lokkende betovering van de zeemeerminnen geërfd... Lezeres of lezer, de vatbaarheid voor Verisme hangt af van uwen aanleg." P.H. Ritter jr. (1919), Zeeuwsche Mijmeringen <http://zeelandboeken.pzc.nl/?p=15154>]

De potentie van Veere als landschapsstad

• **JK** Als je naar Veere komt [van de kant van Gapinge en Vrouwenpolder], is er een prachtige groene weg, soms zie iets van Veere, soms niet, soms maak je een grote bocht, maar het past al met al perfect. Maar als ik vanaf deze kant kom [Middelburg], heb je eerst een evenwichtig stuk weg – de linkerkant en de rechterkant zien er normaal en open uit – je beleeft het landschap als een geheel en de weg verstoort die beleving niet. Maar plotseling is er aan één kant een fietspad, waardoor die balans wel verstoord raakt, want er ligt ook nog eens een groenstrook tussen de weg en het fietspad. Dan denk ik: "Hé, dat past niet bij het open, vrije karakter van Veere." Dan zie je dat auto's harder gaan rijden, omdat de weg zo mooi en comfortabel is, dus daar ga je iets aan doen. Je denkt: "Dit wordt gevvaarlijk" en je markeert de plek met rood-witte strepen, een rotonde en dan zijn er ook nog grote borden voor dit en voor dat. Het zijn dit soort verstoringen die de atmosfeer van Veere binnenrijden kapot maken. (...) Het is wel heel bijzonder en prettig dat Veere auto's verwelkomt tot in de stad. Ik heb genoeg steden gezien die auto's verbannen en mensen dwingen te voet te komen. De attitude van Veere maakt de stad juist tot een potentieel levendige plek, wat geweldig is. Maar als je dan verder komt, raak je dat gevoel van een open landschap met haar weides en tuinen kwijt. [**Het eiland van Walcheren werd vroeger de Tuin van Zeeland genoemd**]. Misschien kunnen we een beeld maken in Photoshop van hoe het zou kunnen zijn – dan kun je zien en kiezen. • **RM** Wat de beste optie is. • **SK** Welke toekomst wil je? • **JK** Het zou de eerste keer zijn dat in Nederland een stad een echte landschapsstad is. Een enorm park met daarin gebouwen, en wegen die het doorkruisen, maar waar je altijd de open ruimte voelt. (...) Echt, de kracht van Veere is het open landschap. • **SK** Laten we eens terugdenken aan de tijd dat kunstenaars hier waren [**de internationaal georiënteerde kunstenaarskolonie kende vele bezoekers tussen 1900 en 1940.**] In 1961 werd de Veersedam gebouwd, die de verbinding tussen Veere en de Noordzee afsloot, teneinde inwoners te beschermen tegen gevvaarlijke overstromingen. Dit zorgde langzaam maar zeker voor het opdrogen van de kunstenaarskolonie in Veere. De stad raakte los van haar artistieke inspiratiebron: van de zee en haar getijden. De kleurrijke, traditionele vissersvloot en de visafslag werden vervangen door 'saaie' pleziervaart. (...) Het getijdenverschil was hier voorheen vijf meter, de dynamiek van de vissers, de open verbinding met zee, de relatieve armoede – Veere was zo'n andere stad toen. We kunnen ons afvragen of het [de ambitie om kunstenaars terug te brengen] nog wel mogelijk is. (...)

Veere gezien met geleende ogen

• **Risto Louws (RL)** Wat is het beeld dat de deelnemers van de summerschool hebben van Veere? John, jij bent Nederlands en een professional. Ik ben geïnteresseerd in wat de deelnemers uit het buitenland, als een soort toeristen, hier ervaren hebben. • **Oliver Barstow (OB)** Mijn ervaring is geweest dat alles heel erg ingeperkt aanvoelt - uitgestippeld en afgekaart. Je bewandelt een gebaand pad en als je daarvan af wilt wijken, wordt het knap lastig, want er is geen uitweg. Komend uit Johannesburg, wat een nieuwe opkomende Afrikaanse stad is... • **SK** Lichtelijk anders dan Veere. • **OB** ...[in Johannesburg] bestaat heel veel informaliteit (...) ik heb gezocht naar het informele in het landschap hier, maar kon het niet vinden. Het was echt lastig. (...) Het is best moeilijk om te ademen in deze stad... • **RL** Echt waar? Teveel... • **OB** Maar als ik tussen de steden fiets, is er die kraakheldere openheid en voel ik me bevoorrecht. Het is een vreemd soort... (*Pauzeert*) spanningsveld. • **RL** Heb je suggesties of ideeën hoe je Veere informeler zou kunnen maken? • **OB** Zeker, ik denk dat het idee van de kunstenaars terugbrengen – niet dat

kunstenaars de wijsheid in pacht hebben, of dat zij alle antwoorden paraat hebben – maar ik denk wel dat je daarmee ruimte maakt voor het idee van openheid. Misschien het gazon wat minder vaak maaien. Laat het gras een beetje groeien en laat het gevoel van losheid zichzelf onthullen – liever dan dat je dat opdringt. (*Pauzeert*) Het is er om ontdekt te worden, maar je hebt wel mensen nodig om het te ontdekken.

De Grote Kerk als magneet?

- **JK** Als je bedenkt dat de Grote Kerk een vroeg-Gotische kerk is, dan is het enige wat het zo mooi maakte, het licht. Maar dat licht is er niet meer, omdat alle ramen zijn afgesloten. [In 1809 besloot Napoleon Bonaparte dat de kerk werd ingericht als hospitaal: de grote ramen werden dichtgemetseld; meerdere verdiepingen en kleinere ramen werden toegevoegd]. Dat is onderdeel van de geschiedenis natuurlijk, en dat zullen sommige mensen interessant vinden, maar het resultaat is wel een kerk, een [gesloten] ruimte, zonder licht. (*Lacht*) Toen dachten we: wat gebeurt er als je één raam open maakt om te zien hoe mooi het kan zijn. • **RM** De lichtval. • **JK** Ja. Of een muur eruit. (...) En we vragen allerlei kunstenaars niet om die ramen te restaureren op de traditionele manier, maar op een manier die we vandaag beheersen - dan zou het een experimenteel onderzoek kunnen zijn. Om te verkennen hoe het zou kunnen zijn, op meerdere manieren. Je zou verschillende kunstenaars kunnen vragen om elk een raam voor hun rekening te nemen. Alles bij elkaar zou het een sterk werk kunnen worden. Dan heb je echt iets speciaals. Je zou er jaren voor uit kunnen trekken, zodat het gaat werken als het [decennia durende] bouwen aan de kathedraal van Gaudí in Barcelona (*Lacht*). Dan heb je alle tijd. • **SK** Alleen nieuwe ramen maken kan genoeg zijn. • **JK** Ook kunstenaars zien werken [het jaar rond] is interessant: dan heb je al bezoekers voordat het werk voltooid is. Zij komen omdat ze benieuwd zijn naar hoe het zal worden. Het werkproces volgen [kunst in wording] is interessant. • **RM** Goed idee. • **JK** Een ander idee gaat uit van de situatie dat het een ruimte is die je moet verzorgen, en daar betaal je veel geld voor, voor de verwarming en zo. Maar als je het idee van het licht echt de moeite waard vindt, dan verwijder je de muren en laat je het licht vrijelijk binnenstromen. Het kan dus ook een open ruimte zijn. Dan ontstaat de situatie dat de condities binnen en buiten gelijk zijn. Ook dat kunnen we simuleren met Photoshop, om te kijken hoe dat eruit zou zien. Dan wordt de kerk een uitgesproken raamwerk, in de landschapsstad die Veere is geworden. Een heel sterk frame, in alle openheid. Dat wordt uniek omdat de kerk de enige is, in Nederland, die zo open is. (...)
- **Maria Boezem (MB)** Ik denk dat het belangrijk is om scherpe keuzes te maken. Niet een beetje van dit of een beetje van dat. Dan blijf je praten en dat gebeurt al heel lang. Zo'n twintig jaar geleden besprak men de wens al om van de Grote Kerk een belangrijk cultureel centrum te maken, met SKOR [Ook schreef kunstenaar Piet Dieleman in 2013 het concept: *1e Schets voor een transformatie, waarin hij pleit voor de geconserveerde ruïne als principe van regeneratie*]. Je moet dus durven kiezen. • **SK** Moedig zijn in je besluiten.

If you want to be an artists' paradise, you need to have: good public transport, quiet and authentic surroundings, cheap to very cheap lodgings, two guilders forty a week if I'm not mistaken!

An open conversation about resilience and imagination in Veere

On July 8, 2016, a public round table conversation took place in former school building De Korenmaat, right behind the Grote Kerk (the main church of Veere). The raw diamonds dug up in the days before were our starting point for the conversation. Summer school participants **Ad van der Koog** (musicologist, writer and photographer), **Oliver Barstow** (artist and publisher), **Juliana Holanda Hobomo** (industrial designer), **Yeşim Erol** (molecular researcher), **John Körmeling** (artist and architect) and **Sophie Krier** (artist and researcher, initiator summer school) shared their findings with **René Molenaar** (alderman of Veere), **Ton Brandenborg** (strategic advisor), **Maria Boezem** (artist), **Jack van Aspert** (former director Museum Veere), **Risto Louws** (Rho adviseurs voor leefruimte, environmental planning), **Martine van Mens** (artist), **Margaret van Dijken** (inhabitant, sacristan Protestantse Kerk Nederland) and **Guido Lippens** (artist).

- **René Molenaar (RM)** We are in search of a way to make the town a good place to live during the year. To make tourism work year round, not just during a few months. And we think cultural tourism can help us with this. We are trying to give the town Veere a new brand; partly it is an old brand – Veere was an artists' residence a hundred years ago. We have forgotten this brand, and now we are trying to find a new way, a modern way to make Veere an artists' residence again. And I am convinced that University College Roosevelt (UCR) can help us with this. Summer schools and other activities like this one can help shape new ways of thinking about tourism.
- **Sophie Krier (SK)** I think John wants to react, I hear him muttering already... John, go ahead.
- **John Körmeling (JK)** Well there was a great lecture yesterday [at Museum Veere, by art collector, museum conservator and gallery owner Joost Bakker], where he spoke about 'Veerism'. And I think that's the brand. (*Relieved laughs*)
- **RM** Yes. But we have forgotten this brand. So we are searching for ways to give this brand new energy.
- **SK** But Veerism is not used yet in your strategic policies, right? You talk about 'Veelzijdig Veere', versatile veere, as a slogan, but there is no mention of Veerism as far as I know. Apart from history books perhaps?
- **JK** I heard about it yesterday for the first time.
- **Paola Leenhouts-Gonzalez** Joost Bakker said that [[the literary expert and writer Dr P.H.\] Ritter](#) mentioned it for the first time in a letter to a friend, and he talked about it as an illness. Like when you fall in love with a place.*
- **JK** If you google Veerism what do you find I wonder...? (*Inaudible, excited speaking*)
- **Ton Brandenborg (TB)** We have mentioned it in our program when we started this whole thing about Veere and tourism; we said that both Domburg and Veere, with its Veerism, were very important for the arts. So it is there, somewhere, but not in the spotlights.
- **SK** Joost Bakker also showed a very good slide in which he listed the five criteria you should meet if you want Veerism.
If you want to be an artists' paradise, you need to have: good public transport, quiet and authentic surroundings, cheap to very cheap lodgings, two guilders forty a week if I'm not mistaken! (*Laughs*) It can be campings, whatever...
Number four was patrons, you need a lot of them. Otherwise artists don't come. Number five was a very good art critic. Also, you need media who are eager to talk about art. So media that write about initiatives like this summer school, which they are not doing this

* [An English woman asked Ritter in 1919: "You are not yet labouring under the sweet memory of Verism?" Ritter wrote: "Of this kind of illness, I did not know of. But soon it appeared to me that it is related to sniffing opium, but it's infinitely more dangerous... The old town at sea has inherited the tempting enchantment of the mermaids... Dear reader, the susceptibility for Verism depends on your aptitude." P.H. Ritter jr. (1919), Zeeuwsche Mijmeringen <http://zeelandboeken.pzc.nl/?p=15154>]

week. This is an issue. Lastly, you need an art loving and wealthy public. I think this you have. • **RM** Important criteria. • **SK** Yes, very important. And today there are maybe more, or other ones, or more distributed ones. • **RM** These criteria work as a good proposition to show people what we are searching for. So one of our ideas is – you've been on the tower of the Grote Kerk I believe – this big church is actually an empty church. There is not much to do there. And we are trying to make it into a temple for culture. So we are looking for important, famous artists to show their work in that church, so that wealthy people come to Veere to see the things they do. These people should be different ones from the ones who already come to Veere. In this way we can build the brand, and do things that attract people to Veere. Things like you do, with young artists, but also with entrepreneurs. We are a little municipality so we need partners to help us to achieve this. One of our advisors is Ernst Veen [former director of the Nieuwe Kerk Amsterdam], who is formulating ideas to program the church all year-round; he also helps to find the partners who can pay for that. • **JK** So you have the solution already. • **RM** Partly, not the whole solution. • **JK** So it's a kind of experiment, which you will evaluate? • **RM** Yes. What we hope is that it will make the church well known. That when people talk about Veere, everyone thinks of the big church. • **SK** We were discussing this morning amongst ourselves if putting all your energy in one thing, and taking financial risks in doing so, is the right strategy – if you want *Veerism-City*. Perhaps there are complimentary strategies we can think of that are lighter. Like this summer school. It's quite light in terms of infrastructure, finances and so on. And I think that with the publication you will see that we can still produce a lot of ideas for things that could happen. We were for example discussing that if you want more people to come to Veere, you could also look for one idea that concerns Veere as a whole. So not just the Grote Kerk, because then you isolate the Grote Kerk from the rest of Veere. For example let's say that Veere would be the first city that is a park. It's a city without a shop, that already makes it unique...! (*Laughs*) And the second unique selling point is that the whole city feels like a park – potentially. There is *vinex* [a Dutch term for a suburban neighborhood] emerging, but it's outside the city walls and there is only one, for the moment. This is quite unique. • **JK** If you come to Veere from that side (*points in the direction Gapinge and Vrouwenpolder*), it's a beautiful road, it's green on the right side and on the left side, sometimes you see something of Veere and sometimes not, sometimes you make a big move, but all in all it fits perfectly. Now I'm here (*points in the direction of Middelburg*). Entering from that side, first you have a balanced road, the right side and left side look normal and open, it's a total landscape, the road doesn't disturb anything [doesn't disturb your experience of the landscape]; then suddenly there is a path for cyclists on one side of the road, so the balance between left and right is terrible. Then you think the cyclists don't like cars, so in between the bicycle path and the road there is kind of wall of green, a green hedge, and I think: "Hey, what's this – it doesn't fit the free, open spirit of Veere." Then you see that cars drive too fast because the road is beautiful and smooth, so you have to do something here, and do something there. Then you think: "Oh, that's very dangerous" so you put a pole with red stripes on it, so that you can see the pole. [When you add up all these things] the whole atmosphere of entering Veere is totally disturbed. It's destroyed. And then there are big signs for this, big signs for that. Another example is that you make a parking place on the side, and it blocks a part of the street, to

“Hey, what’s this – it doesn’t fit the free, open spirit of Veere.”

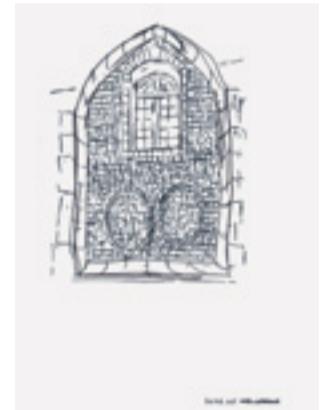

... it would be the first time in the Netherlands that a city is really a landscape-city. With as a main idea, a huge park, with buildings in it, and roads that cross it. But where you always feel the huge space.

slow down cars. But you could also make the road not that smooth so that cars wouldn't drive too fast. It's very nice to see that Veere likes that cars come into the city, that the cars are allowed to come in. I've seen a lot of cities where they say: "No cars here. Put the car there." and then you have to walk. Veere's [attitude to cars] makes it a real alive place, that's great. But if you go further on, the feeling of the open landscape, the gardens, the meadows [the peninsula of Walcheren used to be called the Tuin van Zeeland, the garden of Zeeland] are divided in too many parts with streets and housing blocks [and as a result] you lose that feeling [of openness]. (*Turns to Sophie & Oliver*) Perhaps we can try to make a photoshop lookalike image, of how it would be if it is this way, and how it would be if it is that way. You can do it very easily, you can show the different ways and choose – • **RM** What the best option is. • **SK** Which future you want! • **JK** And it would be the first time in The Netherlands that a city is really a landscape-city. With as a main idea, a huge park, with buildings in it, and roads that cross it. But where you always feel the huge space. And when I think about the church – I've never seen a church like this because it's such a brutalist, strong thing. It looks like an old Roman style church. Actually it's a Gothic church because of the shape of the windows, so it's very pre-Gothic, very early Gothic church. It's (*sighs loudly*) this block, with those columns, and later on the columns get thinner and thinner, and skip up. If you think that the church is a pre-Gothic church, the only thing that made it so beautiful was the light. But the light is not there anymore, because they closed up the windows [*in the time of the French occupation under Napoleon the church was used as a hospital. The large windows were bricked in, and several floors and smaller windows were added*]. There is a history to the closed up windows, of course, and perhaps other people think it's very interesting history but actually the result is a church, a room, with no light. (*Laughs*) Then we thought what if you would take one out and try, to see how beautiful it can be – • **RM** With the light. • **JK** Yes, and take one wall out. You can also perhaps fake it. • **SK** I told you that we were thinking like mountains... I warned you!

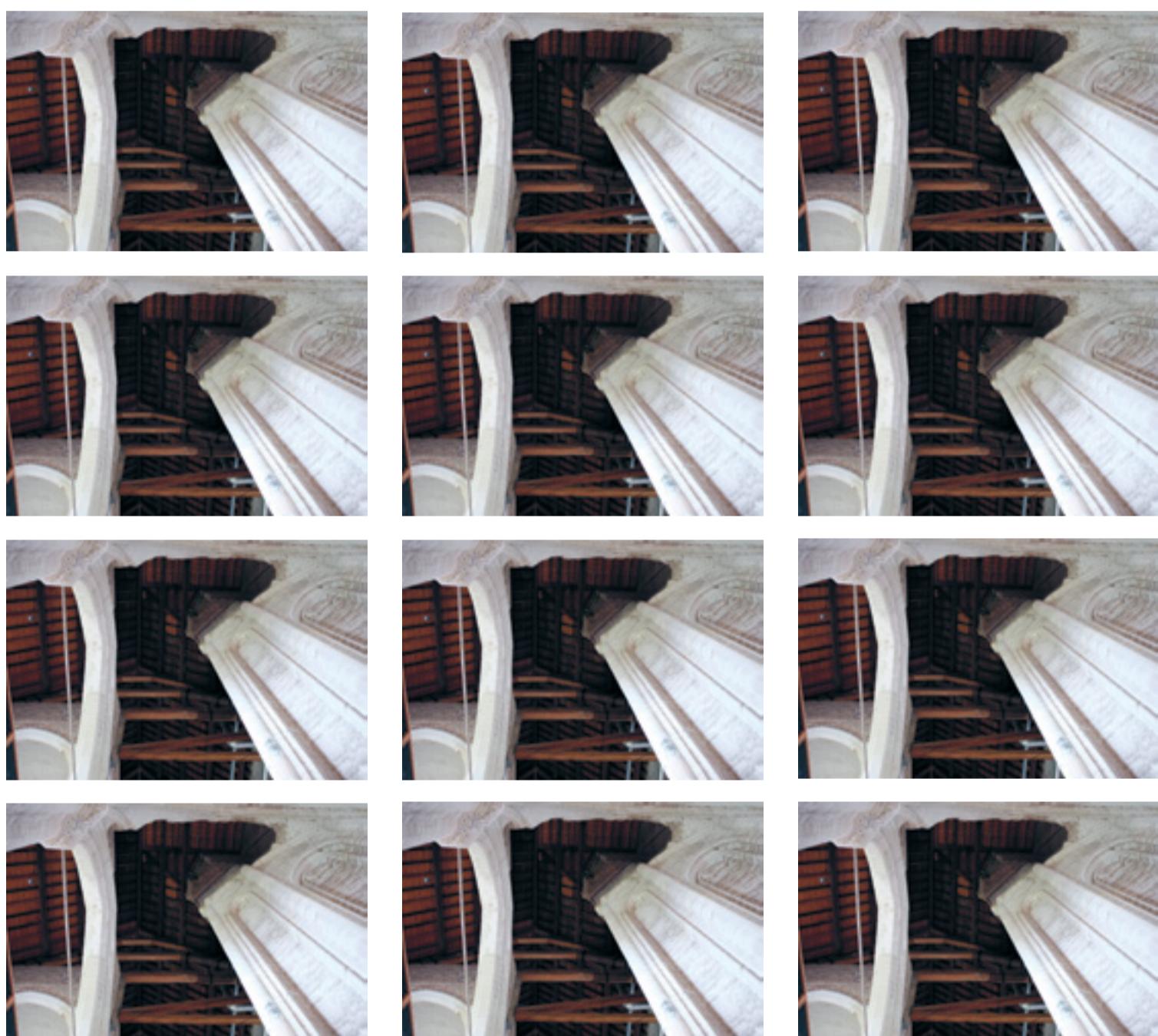
• **JK** And ask new kinds of artists, not to restore them in an old way but to do it in a way we can do today. So it could be an experiment. To see how it could look like, in different ways. You could ask different artists to make one window each. And together it should be one strong thing. And you will have something very special. You can do this many years, so it's like the *Gaudí thing in Barcelona*. (*Laughs*) You have a lot of time. • **SK** Just make new windows. It's enough. • **JK** Also seeing how artists work on it [throughout the year] is interesting so you have a lot of visitors when it is not finished yet. They will come because they are curious how it will look like, in the end. Like in Gaudi's church. Just working on it, attracts. • **RM** Good idea. • **JK** Another idea is that now you have an inside room, and you have to be aware of the conditions of the room, and pay a lot of money for that, perhaps for the heating and so on. But if you really like the light, you just put out the walls, and let the light come in. So it can be an open room. In this case, the conditions outside are about the same as the conditions inside. We can also fake that in Photoshop, to see how it could look. Then in the park of Veere, the church becomes a kind of brutalist frame, a very strong frame standing there, in the open. It will become unique because it will be the only church like that in the Netherlands, just open. Then perhaps you have to repair the roof but if that costs too much, take the roof off. • **SK** So little by little you take it apart... It's the best maintenance you can do! • **Martien de Mens (MM)** Why do you have to repair

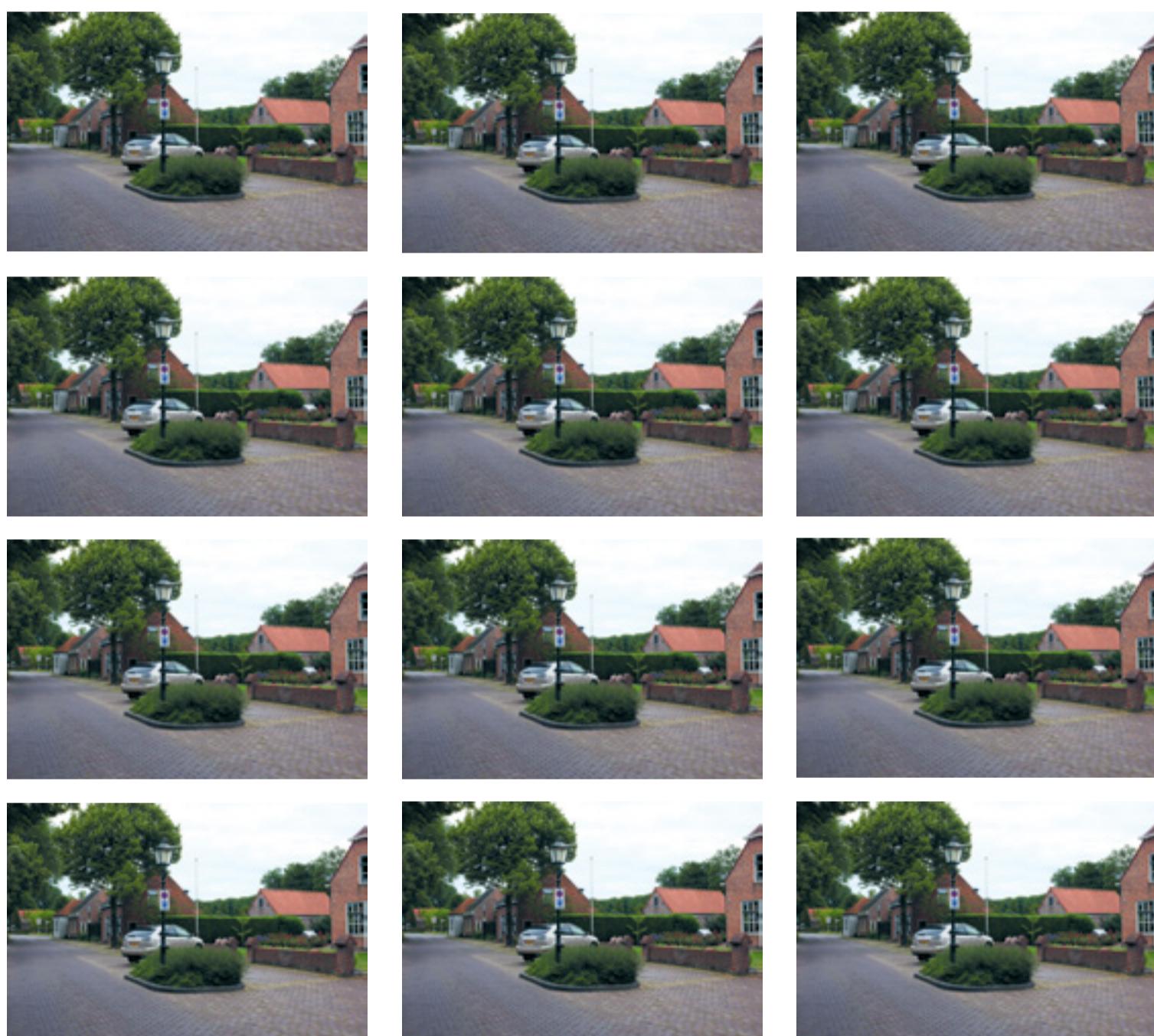
the roof? Is the roof broken now? • **SK** It's leaking a bit. It's a worry. • **MM** So it would be natural. • **JK** Yes. In the future you can just take off the roof. In your huge park, you will have that very strong dinosaur skeleton thing, which is standing there. And there is just grass, and there are sheep. • **Jack van Aspert (JvA)** In Delago, in Tuscany you have a church just like that. Open, no roof, very strong. • **JK** Yes and then you can start to have a fantasy what it could be, or what it was. So it's not a ruin, it's a frame and it helps you think about the early days, when there was this and that. • **SK** The church becomes the sculpture. • **RM** Unfortunately the municipality is not the owner of the church. • **JK** Yes. It's just a suggestion. Perhaps you can get new ideas by thinking about these possibilities. • **SK** The owner is the Nationale Monumenten Organisatie, the national monument organisation. • **Margaret van Dijken (MvD)** Did you see the little church? • **SK** We walked passed it, but didn't go inside. • **JK** At the east side? • **MvD** I have a key, if you want you can see it inside. There are a lot of windows. It's open. • **JK** Beautiful. Sure. Thank you. We can leave that part standing. • **MvD** Yes! (Laughs) • **SK** So a masterplan is one strategy but you could also adopt what John beautifully calls 'A good plan' or 'A simple plan'. Ad, could you maybe tell us about the church in Austria. • **Ad van der Koog (AvK)** In Eastern Germany there is a very small church – it's a totally other scale – but the atmosphere of the church reminded me of this one. And what they did there is that they initiated a project to do a piece by John Cage, the American composer; I think the piece is called As Slow As Possible and they really took it literally: so the piece started around 2005 I guess and it will be played for four hundred, five hundred years, I don't know exactly. [The performance of the organ version at St. Burchardi church in Halberstadt, Germany began in fact in 2001 and is scheduled to have a duration of 639 years, ending in 2640, according to Wikipedia]. Basically it's an organ, and a tone is played, and after eight months there's another tone played, and after sixteen months the next tone is played... (Laughs) • **RM** It's slow music. • **JK** Like slow food... • **AvK** It's very slow music. And they finance it very smartly. You can buy a year. • **SK** You can buy one tone? • **AvK** No, one year. And then you get a placate in the church with your name on it. And they are sold out of the next hundred and fifty years already. And the church was a ruin, with sand on the floor etc.. There was still a roof on it. • **MM** It's a very beautiful idea to pay for one year of music. (Excited talking) • **AvK** Yes. And the atmosphere, when you come in, is really nice. You come in, you hear the tone and you think – (*inaudible voice because of excited speaking around*) • **SK** It's a slow jukebox church... • **RM** Great idea. • **JvA** But you can also give the church back to nature. I was in Liverpool and there are these two big oak trees in the middle of the church [the St Luke church, also known as the 'bombed out' church, <http://www.bombedoutchurch.com/>]. • **JK** Paradise in the middle of the church. • **SK** And then you get the artists back! • **JvA** There is also Marinus Boezem's *Étude Gothique*. • **Maria Boezem (MB)** De Groene Kathedraal [De Groene Kathedraal, Marinus Boezem, De Collectie Almere / Museum De Paviljoens, 1987-1996. <http://www.landartflevoland.nl/permanent-installations/marinus-boezem-de-groene-kathedraal/>] • **RM** Thinking out of the box. • **JvA** De Groene Kathedraal is positive and negative. The negative part I find perhaps even more beautiful than the positive part. • **MB** It will become more beautiful. • **RM** In the past there were ideas to build houses in the church. Apartments. • **MM** But that didn't go through? You're glad it didn't happen? • **RM** I don't want it. • **MM** Because that is really awful. • **RM** That is

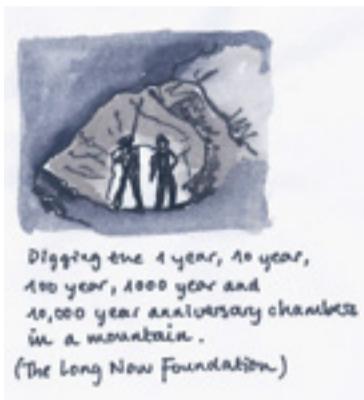
So it's not a ruin, it's a frame and it helps you think about the early days.

... we found a lot of examples of things that you try to hide, or to make more beautiful ... “I’m here but I’m not here.”

really awful. • **SK** The church would become privatized? • **MM** There would be a lot of houses for sale now. • **RM** And the empty space I think is beautiful. When you make apartments in the church, the empty space is gone. It was a stupid idea. • **MM** And you have your walls full of letter boxes. • **JK** The only thing is that the empty space is not there anymore. You only have the outside block. So the whole church is gone. • **AvK** It's in Halberstadt and the piece runs 639 years. (*Mixed conversations start across the table*) • **JK** It's very cheap and the effect is marvelous. • **SK** And it connects people. • **JK** You could do a very slow Charlemagne Palestine piece. • **SK** It reminds me of Brian Eno's *The Long Now Foundation*; he made a clock that will last ten thousand years. Also very nice. You have to think very simple if you do these kinds of things – for a time span of ten thousand years you cannot make things complicated. [www.longnow.org] • **JvA** The great problem with the Grote Kerk is the money it costs to maintain. And the amount you have to pay to the national monument organization. So when you are thinking of solutions, you think of things that will attract a lot of people, to get a lot of money, to pay the rent, etc. And maybe there is something left that can give a contribution to the cultural image of Veere. John proposes another way of thinking. • **SK** Our proposal is indeed to see if you can free yourself from that situation. • **RM** It's good to talk about it. It makes it clear that there are more ways of doing things. • **JK** And they are much cheaper. • **RM** There are other ways to turn the church into an important thing that can promote Veere. • **JK** On the kade, the quay, there are some terraces, with glass walls, so that you can sit protected from the wind. But they [the glass partitions] don't want to be seen. In between the glass there is a wooden or steel frame, the colour is dark, towards green brown, so it's hard to see. Because they think we should not destroy the old part of Veere, we should keep it that way [old], by adding some things, which you nearly can't see. But the result is that they do so much work to make sure they are unseen, that in the end you really see it. The glass walls are an example of a very complicated way of doing things. And you want to invite people. But if those frames were made in a special way by artists who make a design for those things, and they would have a bright colour, then you would see them from a distance, and see a place where you really want to go. Also the parasols – a lot of them are now black or brown, beige. They could have bright colors, yellow, orange, red, and you would think: "Wow." In this scenario Veere is a very joyful city. And it wouldn't attack the whole city. Actually it is the opposite of attacking. It is the same mood as the mood of the city: enjoying life. You could make it visible, in a new way. Also the frames to fix the bikes – you see many of them, green steel frames; they also don't want to be seen. If you find another way, not this way which looks like an obstacle or something you have to jump over... And also on the quay, there is a small difference in level to mark the parking spaces, and in-between there is a steel strip – it's brown so you can't see it – but it's very hard. If you fall you hurt yourself. It's very aggressive in a way. If it was just stone, it would feel more comfortable. So we found a lot of examples of things that you try to hide, or to make more beautiful. • **JvA** So you should not be too modest. Not give too much extra either, but you shouldn't say: "I'm not here". • **JK** Exactly. • **JvA** "I'm here but I'm not here." • **JK** They're [the public space details] are all screaming: "Don't look at me." • **JvA** I'm a terrorist but I'm not a terrorist! (*Laughs*) • **RM** And you have drawings about that. • **SK** Yes, many. We will select the best examples for the publication, where you feel the tension

between the old and the new. Because sometimes it works, and sometimes it doesn't.

• **JvA** John, yesterday evening [at the lecture] you mentioned that Veere is a beautiful old city, but that you missed something. You missed a new dimension in the city. It's locked away, or frozen. And your suggestion is? • **TB** To open up. • **JvA** Bring it into the public?

• **JK** Bring in new people, fresh ideas, ask these kind of questions, and give your answer. Like the [John Cage] sound in the Church. It's amazing. And it's only sound. • **Risto Louws (RL)** What is the image that the summer school students have of Veere? John, you are Dutch and you are a professional. I am interested in what the students from abroad, as a kind of tourists, experienced here. • **Oliver Barstow** My experience has been that everything feels very outlined. Everything has an outline to it. You're either on the path, or if you try to get off the path it's really hard because – there's just no way of getting off the path. Everything feels as though there is a perimeter for you to move in but if you try to go diagonally through, it becomes very difficult. So for me coming from Johannesburg,

which is a newly emerging African city – • **SK** Slightly different from Veere! • **OB** [In Johannesburg] there's a lot of informality. So for example with the church, it would be really hard to keep that space from someone co-opting it and using it for their own purposes. I'm interested in that dynamic, so I've sort of been looking for informality in the landscape around here and I can't find it – I find it really difficult to find it. In the same way I've been trying to find more abstract views. Because everything feels very outlined and detailed. It's quite hard to breathe here... • **RL** Really..? Too much... • **OB** But then when I have these bike rides between the towns, there is an openness and I feel really pristine and privileged. It's a strange ... (Pauses) tension. • **RL** Do you have suggestions or ideas about how to make Veere more informal? • **OB** Yeah, I think this idea of trying to bring artists back, not that the artist is the holy grail or anything, or has all the answers, but I think in order to do that, you make room for this idea of openness. Maybe don't mow the lawn so much. Let the grass grow a bit, and let the sense of informality discover itself rather than trying to impose it. (Pauses) It's there to be discovered but you need people to discover it. • **SK** When you think of the time when the artists were coming, the sea was rising up and down five meters, there was activity from the fishermen, there was an open connection to the sea, it was a poor place: Veere was such a different place then. So we can also ask ourselves if it [the ambition to bring artists back] is possible today. [The internationally orientated artist colony had many visitors between 1900 and 1940. However, in 1961 a dam was built at the entrance to the sea arm that connected Veere with the Northsea, to protect her inhabitants from dangerous floods. This slowly but surely brought about the end of Veere's artist colony. The small town was deprived of her artistic inspiration, the sea with its tidal flows. The colourful, traditional fishing fleet with its fishermen and fish auction was replaced by 'dull' recreational navigation. When the well known Veere artist Sáriká Góth (1900-1992) passed away, the old Veere artist's colony seemed to have come to its end for good. Source: <http://www.deltacultureel.nl/English-information.html>]

• **JK** We were joking yesterday about the sea level. Now that they made the sea level fixed,

I've been trying to find more abstract views. Because everything feels very outlined and detailed. It's quite hard to breathe here...

We were joking yesterday about the sea level. Now that they made the sea level fixed, we can move Veere up and down.

we can move Veere up and down. • **RL** This reminds me of Oranjesplein, what is now a parking space in Veere by the water side. • **SK** There used to be 'ringrijden' [a traditional riding game where the rider has to catch a ring with a spade, see www.ringrijden.nl] on this square, right? • **RL** Yes it's now a parking space and Veere has plans to make buildings, houses, shops and restaurants; that's discussed here in Veere. René Molenaar can tell more about it than me I guess. But the outcome of the discussion is that it is again all lined and detailed. • **SK** You could make it into a playground if that is what it used to be [for a while the Oranjeplein was in use as a football field]. • **RL** It's interesting to hear a totally different vision. • **RM** We try to build Oranjeplein again now, because the artist who made the design told us: "Veere is not complete with this empty place now called Oranjeplein. The town would be complete if there would be new buildings. And the new building must be similar to the original one." • **JK** Is it the parking place where the busses park? • **SK** Now it's when you walk on the quay to the Campveerse Toren, and you turn right. By the lake, by the water side. • **RM** The parking place is a big, ugly parking place. • **JK** In the tower of the Grote Kerk we saw a maquette of Veere [showing the town in 1813 at the end of the French occupation]. And I think the strength of Veere is its small size. And around it has green, or water. And here (*points towards the new neighborhood being built outside the city walls*) something else is starting to be a kind of copy of Veere. And that's (sighs heavily) – just keep that thing over there, on the other side of the water. That's ok. Be... (Cuts off his sentence) And if you want to build something big, which you really need, then do it in between that area and the old town. Don't do it inside the place, which makes Veere as strong as possible. Really, the strength of Veere is the open landscape. It's very small, I've never seen such a small city. I was going for a look around and I was already out before I knew. I took the bike because I thought it was big and then "Hup, out", I turn, "Hup, out, out, out." That's the quality of Veere. Actually it's a very strange landscape in a way because there are a lot of buildings there, that make it into a city. • **RM** Have you seen the design? • **JK** No we haven't seen the design. • **RM** I am not sure it is in here. (Leaves through Structuurvisie gemeente Veere 2025, a structural vision of the town until 2025) • **MM** In Oostkapelle they also built new – • **JK** It's a mistake. There is small city near Eindhoven, Nunen. Nunen wants to have a shopping centre because they don't want people to shop in Eindhoven, they want people to shop in Nunen. And now they destroyed the whole character of the village of Nunen, the village of Van Gogh. If you want to have a shopping centre, do it there where there are already huge halls, and malls, like Praxis etc. • **MM** Do the people need the shopping centre? • **JK** Yes. • **MvD** Yes, we miss it. It's very strange we don't have one yet. • **JK** The next village [Gapinge] is two kilometers further. We walk seven kilometers an hour so in ten minutes you are there. So that's not far away. • **RM** Yes. • **MM** I also have to walk ten minutes to a shopping mall in Eindhoven. • **JK** And if you say this is a city and a city must have a shopping centre – • **RM** The intention is not a shopping centre. • **JK** Oh, sorry. • **RM** There is a parking now, about fifty years ago it was a place where old buildings were standing, they disappeared, and now it is a very ugly place. And we try to make the city as it was in the seventeenth century. There is now one tower [the Campveerse Toren], there was another tower [the Montfoorse Toren], which disappeared in 1870. We are going to rebuild it again. And on the Oranjeplein there will be a public place, with a roof, similar to the construction in Middelburg on the Dam, the

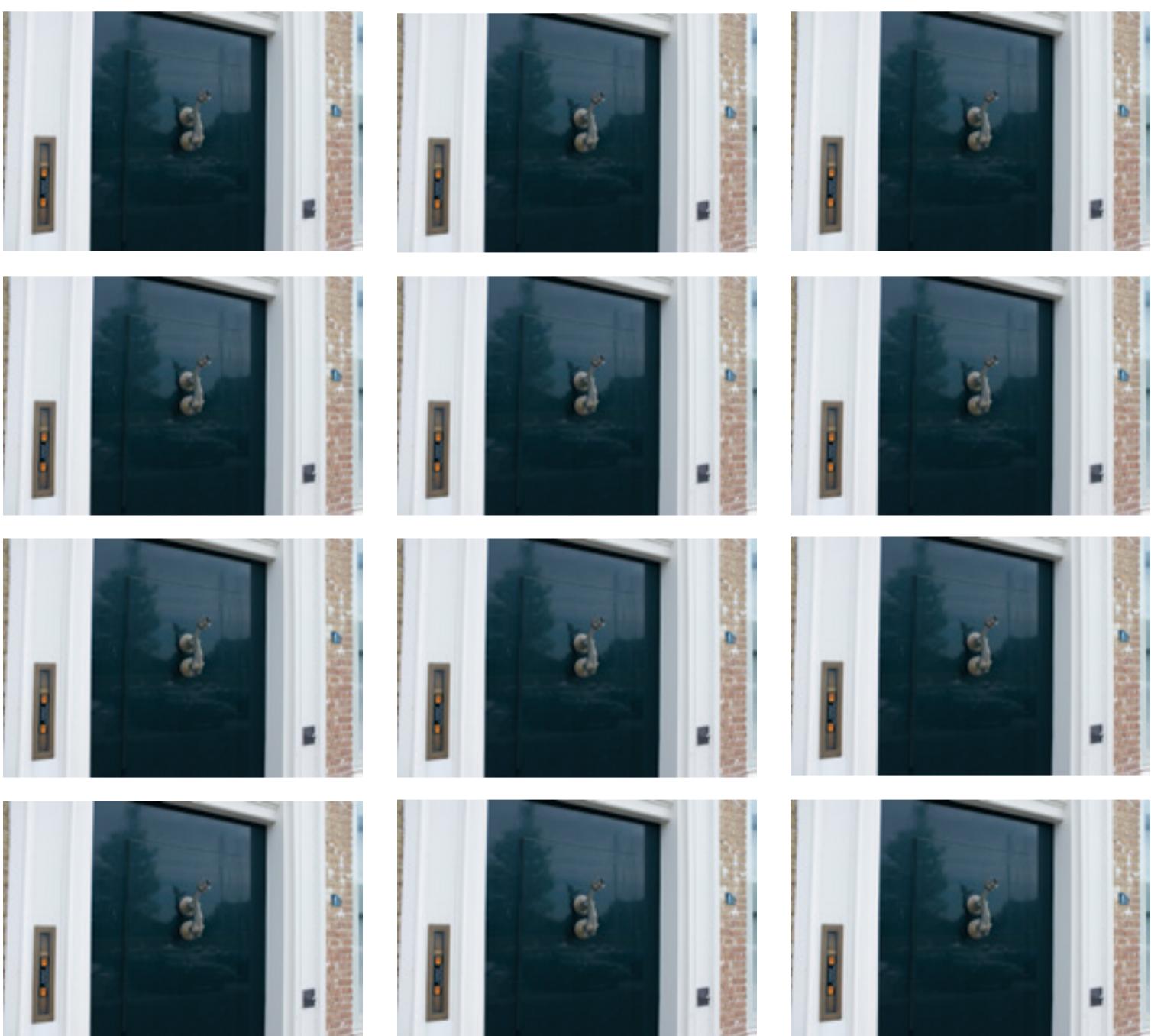
Graanbeurs [grain exchange market] • **JK** Ok. If you want to do that you should invite Japanese guys who can really make the best copy ever. If you really want a copy, make a real copy. • **RM** It wouldn't be a real copy. • **Guido Lippens (GL)** Je zou een open markt kunnen maken, zoals ze hallen hebben in Franse steden. Maar dat is van een heel andere orde. (*You could make an open market, like the 'Halles' they have in French towns. But that is a whole other thing.*) • **JvA** Het is de bedoeling dat die markthal er komt, toch? Maar dan niet zoals in Rotterdam maar zoals de Damplein in Middelburg. (*The idea is that there will be a market hall, right? Not like the one in Rotterdam [built by MVRDV architects] but like the grain exchange on Middelburg Dam square*) • **RM** We see it as a possibility for artists to work in that place, in the public hall. • **SK** I don't think we know enough about the plans to give you thorough feedback on all these plans; but what I do see is that you have different problems: the church is an issue especially in terms of maintenance, the shop is an issue because for inhabitants like Margaret next to me it's important. And the question that is interesting to think about is, I think: is there a very simple way to look at Veere, so you can connect all these loose things. For example you can decide that Veere is an open landscape with a small town in it. That's the quality. So if you want to keep that, there are criteria you can derive from it. That can help you decide, if you decide that you want a shop, to make a super copy shop, or a park shop. In the end the quality of your town is in all its details. When we started drawing Veere yesterday we looked a lot at details in the public space, which look like they are trying to solve a problem – John mentioned a few earlier – but in fact they are solving issues on a short term, and then you can see that the result is problem on problem on problem. (*Holds up the example of electricity boxes placed very randomly on the street behind De Korenmaat, drawn by Paola*) • **RM** They're ugly indeed. • **SK** But it doesn't have to be ugly. The way you bring electricity to your city can be part of the city as an artwork, if you take the idea of the city as an artwork seriously, and the idea of bringing back artists. • **Paola Leenhouts-Gonzalez (PLG)** My impression is a bit different to other participants because I studied in Middelburg [at UCR], so I'm more acquainted with Veere; and also currently I'm living 'buiten de veste', just outside the city walls, here in Veere. So I'm around more often. I also came already when I was very young because I have family in Domburg, so I have old memories of Veere. And I feel it's a very static place. I have the feeling that if you've seen it once, you've seen it: next time you come there won't be a lot of changes. It's still the same shops – the one with the sheep I still remember from when I was young. It's the same place. It doesn't change. It would be nice to see it changing sometimes. A static city is a bit frozen. Another thought came up when you (*turns to Jack via Aspert*) explained yesterday about the statues [of **De Heren van Veere**] in the '**Beeldenzaal**' that used to be colored and stand on the façade of the townhall. So I was trying to imagine in my head how it would be, to look at the city hall with all those statues with all those colors, knowing that that was in the past. And now, you're trying to give an image of the past that is all grey, and the colors are missing. It would look so nice and colorful, and it would be really old. I don't know what the color palette is, which is available for your citizens, you have dark green, some red I saw, but it would be super nice if people could choose their colors, or put the names of their houses – I also noted that. I like letters and fonts, and I think it's cool that there's a bit of variation, there's a little,

In the end the quality of your town is in all its details ... The way you bring electricity to your city can be part of the city as an artwork, if you take the idea of the city as an artwork seriously, and the idea of bringing back artists.

What do you need to do for the quay to feel like a Jan Toorop?

but I don't know to what extent you allow variation. It would be nice to see at least the names of the houses in personalized ways. Like the 'gevelsteen'*, in Amsterdam and here also – they're nice. It makes the streets entertaining. It's a small observation. • **SK** You have a good point though because one of your concerns (*turns to René Molenaar*) try to think about how to attract visitors back. • **RM** It's one of my questions, yes. Let things change. • **PLG** A bit, yes. It's healthy if you do so. • **JvA** Bring colors into Veere. • **SK** If you can't bring the water in anymore, bring colors in... • **JvA** At Museum Veere we have a beautiful painting of Jan Toorop, very expressive • **SK** If you could remake the painting of Jan Toorop. • **JK** What do you need to do for the quay to feel like a Jan Toorop?
• **RM** When you come here for the first time, I don't think you experience that this an artist's paradise. • **SK** Let's hear it from the point of view of Brazil. What does Brazil think?
Juliana Holanda Especially because I am from Brasilia, obviously we think a lot about urbanism, something I noticed here in the first place are the tensions that exist between change and permanence. Preserving the space, and the spirit of a place, the 'rustig' (quiet) situation; and some tensions between the tourists and the locals and how to make them connect. In Brasilia, we have problems of urbanization that highlight very much our tensions, but it's more social and political; and it's pretty nice to see the constraints that it can bring about – it can give rise to alternative ways of developing this relation between change and permanence. I still remember Rotterdam for example, because it's so incredible how they change the city, they make a different thing out of it all the time. I remember a sign that said: "I have to change to stay the same." And for Walcheren I was thinking that to appropriate the old things, the ruins, you could make new interpretations of local places. To reconnect the tourists and the locals I was thinking of the bunkers, and how to adapt some of them to attract artists. As Sophie told you I'm very interested in communities of practice. Apparently you have a lot of artists here, artisans also working with ceramics and other materials, and it would be great to give new meaning to the ruins through the artists. I find the ruins very interesting actually because we don't have them in Brazil. We don't have visible remnants of war like that. Our wars are fake and very distant from the big centre. It's so nice to see something that speaks of survival and at the same time it protected people [German soldiers, as part of the Atlantic defense wall against the allies] in times of war. So maybe highlight this optimistic view, and give a new purpose to them. That's more or less where I am. • **Yeşim Erol** I come from Istanbul, Turkey. Actually I don't have an artistic background. I graduated in genetic and molecular biology and now I am studying as a clinical researcher in a hospital. So these questions are also very new to me. We are searching in my hospital for [ways to sustain] the quality of life of patients. Regarding mental health, we are collecting data from patients to evaluate their quality of life. So this week it's important for me to see and observe and artists are thinking about the quality of life of people, as related to the landscape. I am experimenting to see how public health can be improved by evaluating changes in the landscape. So I'm also interested in healthcare tourism and what can be done in that field. For example, we talked in our group about the project White Spots [a survey of – more and more scarce– offline places done by Dutch television broadcast VPRO], and the aging society Blue Zones

movement. [<https://www.devitalerevolutie.nl/>] Mental health problems can occur because of landscape problems, for example. I'm questioning these kinds of things.

• **SK** Well if you are thinking about a cultural temple, there is a link between art and health, through psychology, art therapy and so on. Yesim is thus observing us this week... • **GL** If you come here for health, you better come early spring or early winter. That's the best time to be here in Veere. • **SK** For the climate? • **GL** No, because there are no tourists. • **RM** Everyday, many many tourists come here. • **RL** Ik heb half november wel eens geprobeerd hier een kop koffie te drinken maar het lukte niet. (*I once tried to get a cup of coffee here mid-November and I didn't manage*) • **GL** Zo druk was het. (*It was too crowded.*) • **SK** It's ten past two, I don't know about every one's agenda, but I do think it's great we are all still around the table. Ad, do you want to wrap up and give us your impression? • **AvK** I'm from the Randstad [the urbanized area linking The Hague, Utrecht and Amsterdam] so maybe that's also from abroad. (*Laughs*) • **RM** That's right. • **AvK** And the last days I noticed a kind of tendency; we talked about the water and there's a tendency to give the water back to the nature. To not be 'krampachtig' about it, to not forcefully keep the water out. [Ad refers here to [the lecture of Tracy Metz at CBK Zeeland, earlier in the week, entitled Sweet&Salt, Water and the Dutch.](#)] I think this kind of thinking could also help for Veere. For instance, John you mentioned about coming into Veere that you have to drive like this and like this and like this (makes curves with his hands); [in Amsterdam since a few months they have a an experimental zone behind Central Station, where there is enormous traffic between pedestrians coming from out of the station, bicycles coming from everywhere, and from the ferries, and they now gave the area totally free. So it's just one pavement, no rules. They were really afraid: will it work, will there be accidents. And it's perfect.](#) I pass by there daily and it's 'het krioelt allemaal door elkaar' (it's all mingling amongst one another) and it's okay. [So it's a way of giving things back to the people.](#) And they decide what to do. Maybe this kind of thinking would also help for solutions here in Veere. • **TB** [Maybe that is the true Veerism.](#) • **JvA** No conditions. No rules. • **SK** Free moving around makes sense. You're named after a ferry [[Veere comes from the root ferry](#)]. • **JvA** Veerism is freedom. • **RM** Free town Veere. No rules. • **SK** René, did you hear things that you can take with you? • **RM** Yes. Many interesting things. What you mentioned about health, culture, connection. You talked about how can you look at Veere. And that little details can make Veere more beautiful. And to change things is important. Yes. I've heard interesting subjects. Thank you for that. • **SK** I think the thing that binds everything is that everyone is talking about movement. So how to keep Veere not fixed like an outdoor museum, but rather allow for movement. That is indeed what Tracy Metz was talking about last Tuesday during her lecture. • **PGL** Also in the [historical] pictures that Joost Bakker showed yesterday, there were a lot of people in the streets. Locals. You could tell they were locals. That's also something I don't see. I only see tourists walking around. You cannot force locals to play outside, it would be a bit weird, but you need a dynamic. Movement. The people walk like in a museum. Very slowly. Very paced. • **RM** Open air museum. Such a

... it's just one pavement, no rules. They were really afraid: will it work, will there be accidents. And it's perfect ... So it's a way of giving things back to the people ... Maybe that is the true Veerism.

... when you try to have an open conversation in town with its five hundred inhabitants, it's very difficult to make one or two scenarios. There is a possibility that you have five hundred scenarios ... you have make choices with regards to what you go for.

conversation as we have now is very important to make future plans with the community. But when you try to have an open conversation in town with its five hundred inhabitants, it's very difficult to make one or two scenarios. There is a possibility that you have five hundred scenarios. • **JvA** Five hundred experts. • **SK** We have one expert with us here, Margaret. • **MvD** I don't really live in Veere, I live in Zanddijk. But I feel like a Veerist. Veere is my town. • **JvA** A real Veerist. • **MvD** The inhabitants of Veere want an open air museum. And want to live here like that. It's very important to them. • **JvA** Don't touch Veere. • **JK** You could make a 'glazen stulp' (a glass jar) over it. • **MB** I think it is important to make choices. And not a little bit of this, and a little bit of that. Because that way you just keep on talking, talking, talking. Which is already happening here for years. *Already twenty years ago they spoke about the Grote Kerk, to make an important art centre of it, with SKOR [an art and public space foundation] in that time. [Also, as recently as 2013, artist Piet Dieleman wrote a concept plan, *1e Schets voor een transformatie*, in which he pleads for the ruin as a principle of cultural regeneration]. So you have make choices with regards to what you go for.* • **SK** Courageous choices. • **RM** The choice we like to make is to make Veere again a paradise for artists. That's the way. • **GL** But what is an artist's paradise. • **RM** We try to find out what it is, and what the possibilities are for it. • **JvA** Guido, you could make a Honfleur scenario here in Veere but do you want Honfleur? • **RM** I want Veere. • **JvA** Honfleur is a village full of artists but after I am there five minutes, I want to leave. • **RM** We are searching for the Veere way. • **MM** I know there was also a publisher here in Veere, who invited many artists. And they wrote many books together, in silence. So a lot of things already happened here. But nobody knows. It's the secret of Veerism. Maybe you can develop secret things. • **RM** Not only history but also future secrets. • **SK** I have to wrap up. I want to thank everyone for their participation in this conversation. Maria gave us the concluding words. We have to make decisions. Well, we will make some radical decisions in the publication and you will all get a copy!

Voedingsbodem expert meeting
Breeding ground expert meeting
 October 3, Oranjezon, Vrouwenpolder

Wat is ultieme **gastvrijheid**?
 What is an ultimate form of **hospitality**?

Een landschap wordt gebruikt door boeren, recreanten, inwoners, dieren, planten, natuurliefhebbers en passanten. Welke verbindingen zijn er te maken? **Hoe deel je een landschap?**

Animals, plants, farmers, recreationists, inhabitants, nature lovers and passers-by all use a landscape. Which connections can we make? **How can we share one landscape?**

Welke intrinsieke kwaliteiten van toerisme overstijgen het traditionele consumptiemodel en dragen bij aan een **inclusieve en zinvolle samenleving**?
 Which qualities, intrinsic to tourism, can transcend the traditional consumption model, and contribute to an **inclusive and meaningful society**?

Pelgrimstochten zijn een beproefde vorm van hoogwaardig cultuurtoerisme. Op welke kwaliteiten (stilte, duisternis, natuur) zou Walcheren moeten inzetten om zichzelf tot een noemenswaardige pelgrimsbestemming te ontwikkelen?
Pilgrimages are a tested form of high-grade cultural tourism. In which qualities (silence, darkness, nature) should Walcheren start to invest in order to become a noteworthy pilgrimage destination?

De zeevaart langs de zuidkust van Walcheren is geen onderdeel van haar toeristische profiel, terwijl de drukke vaarroute voor velen een bijzondere ervaring is. Vlissingers hebben zelfs een marifoon thuis waarmee ze het berichtenverkeer van schepen uit de hele wereld kunnen onderscheppen en volgen. Hoe kunnen dit soort hedendaagse praktijken op Walcheren een impuls zijn voor **nieuwe vormen van toerisme**?

The sea faring traffic on the south coast of Walcheren is not included in Walcheren's touristic profile, even though many perceive it as an unparalleled experience. Inhabitants of Vlissingen even have a 'marifoon' at home, with which they can intercept and follow sea vessels from the whole world. In which ways can these contemporary local practices trigger **new forms of tourism**?

Domburg staat bekend om de connectie met Mondriaan, die tijdens zijn verblijf op Walcheren de omslag maakte van figuratief naar abstract schilderen. Waar is vandaag op Walcheren nog een abstracte **beleving van het landschap** mogelijk (visueel, auditief, in geuren, tactiel)?

Domburg capitalizes on its connection to Mondriaan, who shifted from figurative to abstract painting during his stay on Walcheren. Where can we find abstract **experiences of the landscape** today (visual, auditory, olfactory, tactile)?

Het Zuiderstrand (met veel slapstrandhuisjes) wordt dagelijks om 6.30 uur schoongemaakt met behulp van meerdere tractoren. **Wat houd je schoon**: het strand of de (veelal aangeprezen) stilte?

The Zuiderstrand (a location with many beach houses) is cleaned every day at 6.30 am with the help of tractors. **What do you keep clean**: the beach or the (much appraised) silence?

Klein lijkt het nieuwe groot te zijn. **Welke bouwschaal** past het beste bij een deltegebied als het gaat om het ontwikkelen van duurzaam toerisme?

Small seems to be the new big. **Which building scale** fits a delta area best if what is at stake is to develop sustainable tourism?

Festivals dragen de kwaliteit in zich om te experimenteren, inspireren en mensen bij elkaar te brengen. **Welk soort festival** zou er *landschappelijk* en *cultuurhistorisch* gesproken passen bij Walcheren als landelijk gebied?

Festivals have the potential to enable experimentation, to inspire and to bring people together. **Which kind of festival** would fit Walcheren, its specific landscape and its cultural history?

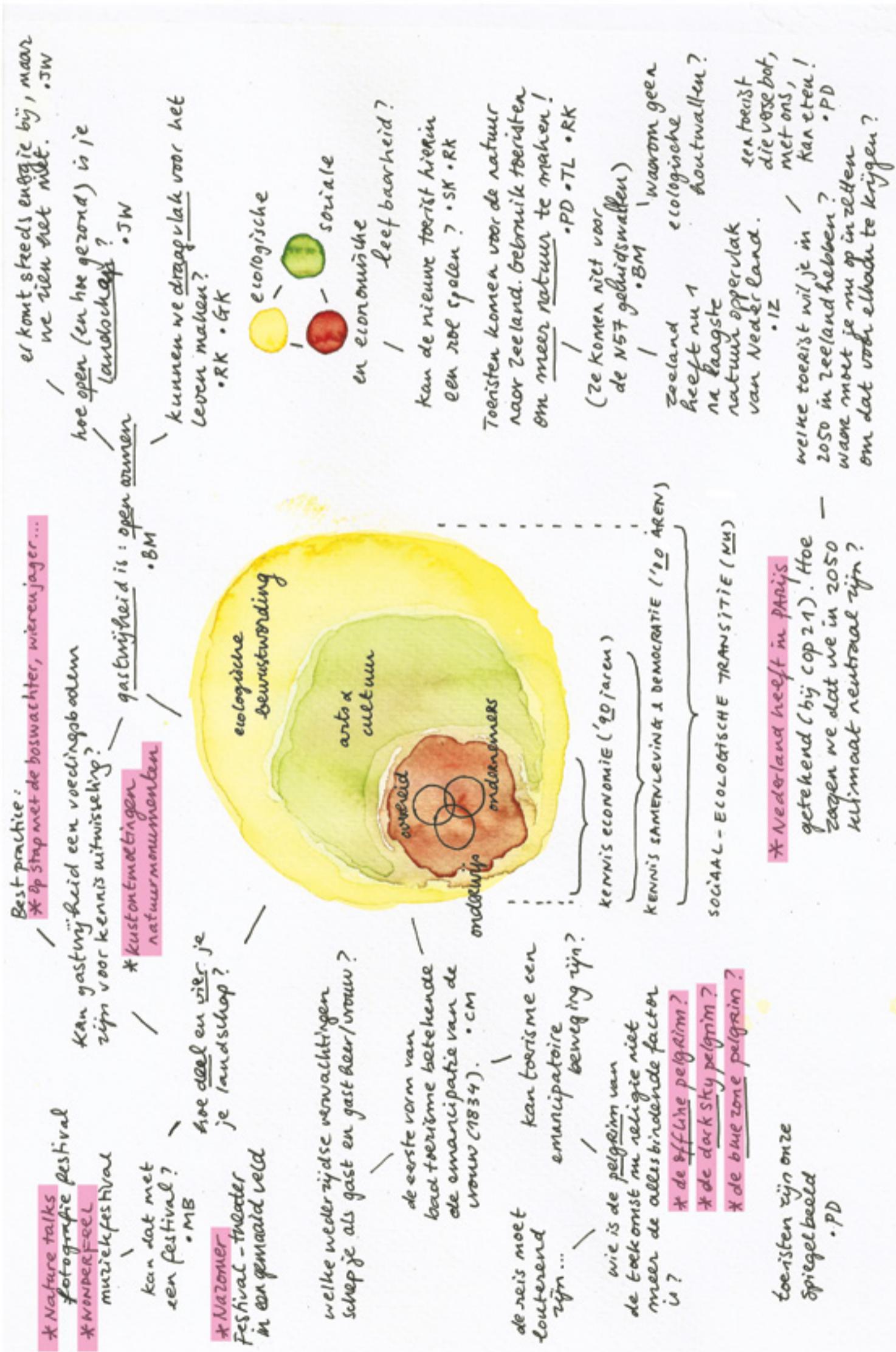
BODEMKAART VAN WALCHEREN
SOIL MAP OF WALCHERENLEGENDA:
LEGEND:zie blad 1
see sheet 1

Dagvangst

Catch of the day

Tijdens springtij bespraken we in strandhuis Aquarius tussen de Noordzee en Oranjezon, de vragen van pag. 58. De mindmap geeft de belangrijkste issues en best practices weer. Meer literatuur en output lezen? www.thinklikeamountain.net

During springtide, we talked at beach house Aquarius on the ridge where the North Sea and Oranjezon meet, about the questions from page 58. Read this mindmap as a collection of the most important issues and best practices discussed. For further reading visit www.thinklikeamountain.net

Bron: QUINTUPLE HELIX MODEL, LEYDERSDORFF & SKOLWITZ, STANFORD UNIVERSITY.

Deelnemers

Participants expert meeting

René Dekker (toerismebeleid / tourism policy, gemeente Veere), Piet Dieleman (kunstenaar / artist, voorzitter / chairman Stichting IK), Inez Flameling (marine bioloog / marine biologist, UCR professor), Veronika Frenks (onderzoeker / researcher, publicist), Guido Krijger (natuurcoach / nature coach), Ro Koster & Timko Lokerse (duurzaam architectuur / sustainable architecture), Bernard Meijlink (Walcherse Archeologische Dienst / archeological service of Walcheren), René Molenaar (wethouder van Veere / alderman of Veere), Cathelijne Montens (ontwerper publieke ruimte / public space designer, gastspreker/guest lecturer summer school), Ger Rijkers (UCR Hoofd/Head of Science Department), Jos Willemsen (duurzame landschapsproducties / sustainable landscape design)

Biografieën deelnemers Participant Biographies

De Servische **Kristina Benjocki** is kunstenaar-onderzoeker in residentie aan de Jan van Eyck Academie in Maastricht. Ze richt zich in haar werk op beeldvorming en vervalsing van de geschiedenis. Zo verdiepte ze zich met haar project *Study of Focus* (2014) in het fenomeen 'grondloosheid', via de traditie van het (wand)tapijt en de geschiedenis in boekvorm over voormalig Joegoslavië.
www.kristinabenjocki.com

Kristina Benjocki is a Serbian artistic researcher currently in residence at Jan van Eyck Academie Maastricht. As an artist Benjocki focuses on our biased relation to history: *Study of Focus* (2014) addressed the issue of groundlessness in present times by looking into tapestry traditions and history textbooks of former Yugoslavia. www.kristinabenjocki.com

Oliver Barstow is beeldend kunstenaar en uitgever uit Johannesburg, South Africa. Hij rondt momenteel zijn Master af in Materialisation in Art & Design aan het Sandberg Instituut in Amsterdam. Hij is geïnteresseerd in denken door te maken; in hoe het materiaal van wat je maakt kan samenvallen met het idee. In hoe de aard van het materiaal de vorm kan bepalen van dat idee.

Oliver Barstow is a visual artist and publisher from Johannesburg, South Africa, who currently completes a Masters degree in Materialisation in Art & Design at Sandberg Instituut in Amsterdam. His current interest lies in thinking through making: a making that brings the material onto an equal footing with the concept, allowing the spirit of the former to determine the shape of the latter.

Juliana Holanda Bonomo is een Braziliaanse ontwerpster met een grote belangstelling voor duurzaamheid en gemeenschapsleven / gemeenschappelijke praktijken. Ze rondt momenteel haar Master Industrial Design aan Universiteit Twente.

Juliana Holanda Bonomo is a Brazilian designer with a strong interest in sustainability and communities of practice. She currently completes a Masters degree in Industrial Design at the University of Twente.

Cathelijne Montens (van het designduo KCCM) verkent de manieren waarop openbare ruimte en landschappen gebruikt, veranderd en gevormd worden door mensen. Ze is niet alleen geïnteresseerd in de fysieke verschijning van een gebouwde omgeving, maar zeker ook in de bijbehorende verhalen, mythen, gewoontes en gebaren. www.kccm.nl

Cathelijne Montens (Design duo KCCM) explores the ways public spaces and landscapes are made by, used by, lived in, transformed and shaped by people. Its attention is directed not only to the physical forms of the built environment, but also encompasses the stories, myths, habits and gestures that suffuse it. www.kccm.nl

Ad van der Koog studeerde muziekwetenschap en fotografie. Hij rondt momenteel zijn Master Critical Studies af aan het Sandberg Instituut in Amsterdam. Zijn beelden en teksten richten zich op plaats en plaatsloosheid. Hoe kan een plek verbonden zijn met een geheugen? www.ljuxx.com

Ad van der Koog studied musicology and photography. He currently completes a Masters degree in Critical Studies at Sandberg Instituut Amsterdam. The images he makes and the texts he writes focus on place and placelessness. How can a place be connected to a memory? www.ljuxx.com

Paola Leenhouts-Gonzalez is een Spaans-Nederlandse stadsgeograaf. Ze rondde onlangs haar studie Social Sciences af aan University College Roosevelt. Paola verbindt haar academische achtergrond graag met kunst & design.

Paola Leenhouts-Gonzalez is a Spanish/Dutch urban geographer who recently graduated in Social Sciences at University College Roosevelt. Her interest lies in combining her academic background through field work with arts & design practice.

Atelier Sophie Krier verkent de periferie van kunst en design via redactionele projecten. In 2008 startte ze met *Field Essays*, een serie publicaties over de tactiele relatie tussen het maken en denken van kunst en design. Momenteel leidt ze de nieuwe studierichting Art & Design Practice aan University College Roosevelt in Middelburg. www.sophiekrier.com

Sophie Krier explores the periphery of design through editorial projects. Since 2008, she edits the self-initiated journal *Field Essays*, an ongoing research about the relation between making and reflecting in the artistic process. She currently directs the new Art & Design Practice program at University College Roosevelt (NL). www.sophiekrier.com

Krijn Christiaansen (van het duo KCCM) verkent de manieren waarop openbare ruimte en landschappen gebruikt, veranderd en gevormd worden door mensen. Ze is niet alleen geïnteresseerd in de fysieke verschijning van een gebouwde omgeving, maar zeker ook in de bijbehorende verhalen, mythen, gewoontes en gebaren. www.kccm.nl

Krijn Christiaansen (Design duo KCCM) explores the ways public spaces and landscapes are made by, used by, lived in, transformed and shaped by people. Its attention is directed not only to the physical forms of the built environment, but also encompasses the stories, myths, habits and gestures that suffuse it. www.kccm.nl

Beeldende kunst, architectuur, planning van landelijk gebied en design: de ontwerpen en ingrepen van **John Körmeling** raken altijd aan meerdere categorieën en zijn humorvol. Körmeling geeft aan architectuur de meest brede definitie die maar denkbaar is: alle ruimte is architectuur, inclusief de ruimte in je hoofd. www.johnkormeling.nl

Visual art, architecture, urban and rural planning, design: **John Körmeling's** designs and realisations cannot be classified into a single realm of thought and are never stripped of humour. Architecture is something to which Körmeling gives the widest possible definition: it involves all sorts and sizes of space, starting with the space inside one's head. www.johnkormeling.nl

Colofon Colophon

Deelnemers & gastsprekers

Participants & guest speakers summer school

Joost Bakker, Oliver Barstow, Kristina Benjocki, Krijn Christiaansen, Yeşim Erol, Kathrin Ginsberg, Paola-Leenhouts Gonzalez, Juliana Holanda Hobomo, Ad van der Koog, John Körneling, Tracy Metz, Cathelijne Montens, Alan Murray & Dorine Zelders

Bijzonder dank aan mede avonturiers

Special thanks to fellow adventurers

Jack van Aspert, Jurgen Bey, Bert van den Brink, Lucy Buck, Cees den Hamer, Ton Brandenborg, Lieneke van den Heuvel, Guido Krijger, Maan Leo, Bernard Meijlink, René Molenaar, Denise Nuhaan-van Amelsfoort, Caroline van Santen, Jorrit Snijder, Menno Stoffelsen, Phillippe Vergoz, Linda Termaten, Huib Haye van de Werf, Ivo van Werkhoven

Redactie

Editors

Oliver Barstow, Manon Berendse, Sophie Krier

Vertaling

Translation

Manon Berendse, Beth O'Brien

Grafisch ontwerp

Graphic design

Oliver Barstow

Druk

Print

Rodi Rotatiedruk

Oplage

Edition

5000

Papier

Paper

60 gram UPM mat

Een uitgave van / A publication of

University College Roosevelt, 2016

Cover

Fotografie & bronbeelden omslag / Photography & Source images

Der Watzmann (oil on panel, original 135 x 170 cm), Caspar David Friedrich (1824-1825), Nationalgalerie, Staatliche Museen zu Berlin, bpk / Nationalgalerie, SMB, Leihgabe der DekaBank / Andres Kilger
Beelden / Images Sophie Krier
Collage ÉricandMarie

In samenwerking met / In collaboration with:

Sandberg Instituut

Fotografie / Photography

Alle deelnemers / all participants

Bronbeelden binnenwerk / Source images contents

p. 3 Foto gemaakt vanuit ruimtestation ISS, Ron Garan (ongedateerd).
Beeldbewerking Ro Koster.

p. 5 Kó (*Showing Primary Colors in Kombai*), Roy Villevoye (1995/6).
'De kust moet leeg blijven – maar niet bij ons' uit: NRC Weekend, 11.06.2016

p. 11, 20 Photos of artefacts, taken in the historical wing of the Zeeuws Museum and in the exhibition 'Sign of the times. Social media of the middle ages', 2016

p. 24 Piet Mondriaan, poserend voor de schedelkundige A. Waldenburg (1909) in : *In het licht van Toorop en Mondriaan, Een cultuurhistorische wandeling door Domburg*, Francisca van Vloten, De Factory (1994-2008), pag. 24

p. 25 *On the road to a new Neo Plasticism Westkapelle, Holland* (serie of four color photographs 28 x 28 cm), Bas Jan Ader (1971) in : *Implosion, Bas Jan Ader ...*, Christopher Müller (Hg.), Kunstverein Braunschweig (2000), p. 26

p. 26 Detail van wandtapijt *Slag bij Rammekens* (wol, zijde, 750,5 cm x 405 cm) Middelburg, 1596-1598, ontwerp Hendrik Vroom 1596, kartonschilder Huybrecht Leyniers, wever Jan de Maecht, Zeeuws Museum, collectie Provincie Zeeland.
Fotografie Ivo Wennekens

p. 26 Marifoon informatie, verzameld door Joost Bakker, Galerie De Vier Gemenen

p. 27 *Voyage 167 of the container ship M/V Sea-Land Quality from Elizabeth, New Jersey, to Rotterdam. November 1993*, from the series *Fish Story*, Allan Sekula (1993)

p. 32 Veere (ets, origineel 32,8 x 22,2 cm), Lodewijk van Schelfhout (1917), collectie Zeeuws Museum.

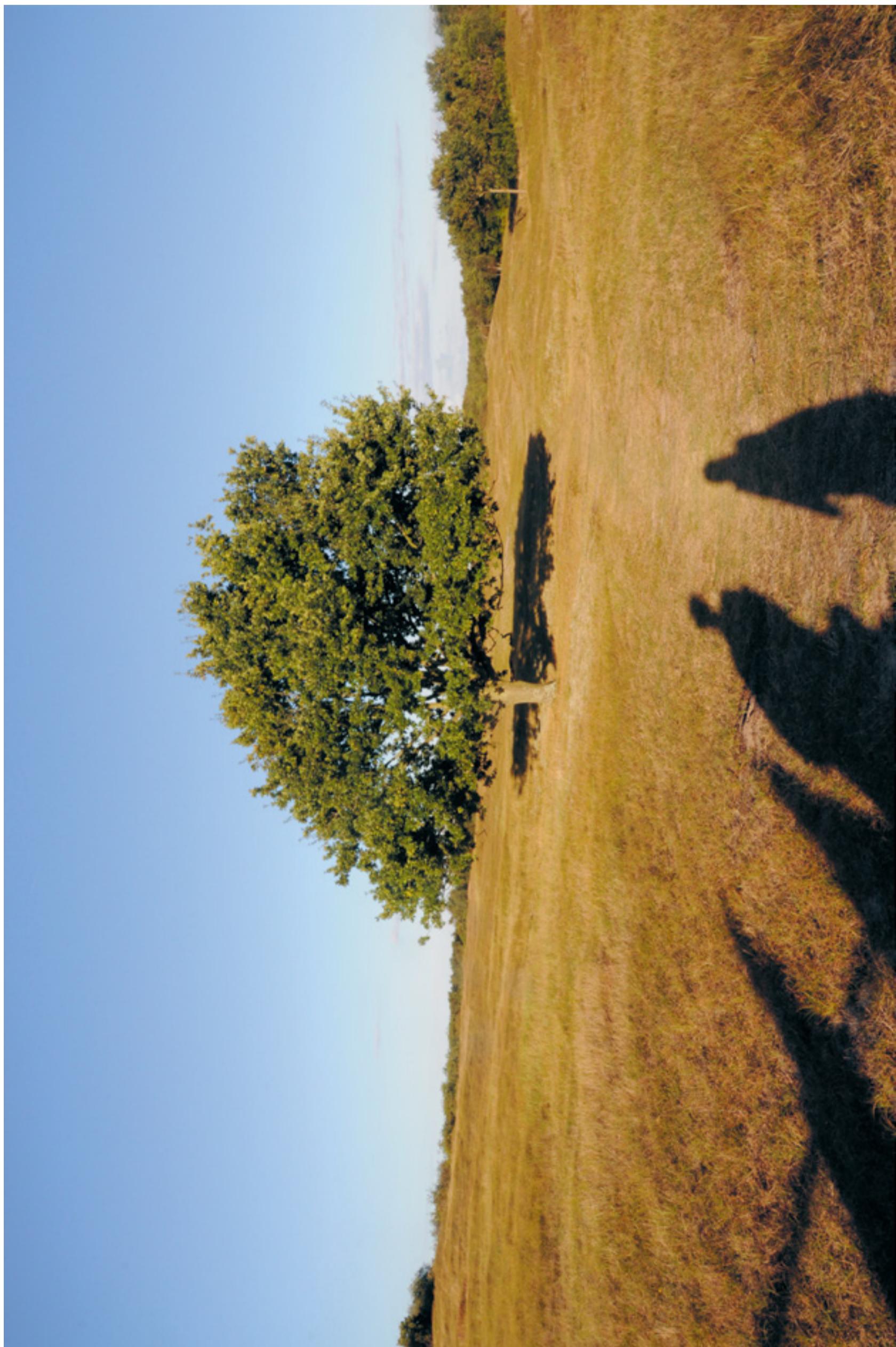
p. 57 Veere (Oranjeplein), Lucien Frank (ca. 1910), particuliere collectie / België.

p. 59, 60 *Bodemkundige overzichtskaart*, Stichting voor bodemkartering, Wageningen, Bennema & van der Meer (1952).

Vertaling citaten omslag / Translation of quotes on the cover

The American writer, philosopher and forester **Aldo Leopold** granted the world the term 'thinking like a mountain'. His nonfiction book *A Sand County Almanac: And Sketches Here and There* was published in 1949. As a young hunter he reached the old wolve he shot on time "to watch a fierce green fire dying in her eyes. I realised then, and have known ever since, that there was something new to me in those eyes – something known only to her and to the mountain." From that point on, Leopold encouraged people to consider the world as one ecosystem, from which everything and everyone is part. Life on earth benefits from a delicate balance. You can only reflect on it, when you are aware of this interconnectedness.

"We do not master nature. Nature is at the centre of our existence. What's not there, is not there and we'll simply loose what we're bargaining away. Nothing ever comes back in a closed system. That leaves us with the question of ownership. To own something doesn't mean having something, but rather feeling responsible for something. Wanting to be a caretaker for the longer term. If we are guests on this planet, the most important quality is the attitude, which we assume considering the fact that the earth makes life possible." – **Thomas Rau** in *Het einde van bezit* (*The end of possession*), VPRO Tegenlicht, November 8 2015

“Wij zijn niet de baas van de natuur. De natuur staat in het middelpunt van ons bestaan. Wat er niet is, is er niet en wat we gaan verkwansen, raken we gewoon kwijt. In een gesloten systeem komt nooit meer iets terug. En dan blijft er nog de eigenomsvraag. Eigenaar zijn betekent niet iets hebben, maar verantwoordelijkheid nemen voor iets. Rentmeester willen zijn voor iets. Als we gast op deze aarde zijn, is de allerbelangrijkste kwaliteit de houding die we aannemen ten opzichte van het feit dat de aarde leven mogelijk maakt.” – **Thomas Rau** in *Het einde van bezit*, VPRO Tegenlicht, 8 november 2015